

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Навчально-науковий інститут інноваційних освітніх технологій
Кафедра конституційного, адміністративного та фінансового
права**

ДАНИЛО Лариса Андріївна

**Правове регулювання інформаційного
забезпечення діяльності судів / Legal regulation of the
information activities of the courts**

**спеціальність: 081 – Право
магістерська програма – Право**

Магістерська робота

Виконала студентка групи ПРзм-22
Л.А. Данило

Науковий керівник:
д.ю.н., доцент С.К. Гречанюк

Магістерську роботу допущено
до захисту:

«___»_____2018 р.

Завідувач кафедри
д.ю.н., доцент С.К. Гречанюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

РЕЗЮМЕ

Магістерська робота містить 113 сторінки, складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 76 найменування.

Метою роботи є розроблення теоретичних основ інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні, встановлення механізму інформаційного забезпечення діяльності судів, визначення напрямів системного вдосконалення сфери інформаційного забезпечення судової діяльності з урахуванням існуючих потреб інформаційного суспільства та реалізації основних засад державної інформаційної політики.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі інформаційного забезпечення діяльності судів.

Предмет дослідження становить правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів.

Одержані висновки та їх новизна: полягають в розвитку теоретичних основ і розробці практичних рекомендацій з удосконалення правового регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів.

Ключові слова: інформація; інформаційне забезпечення; інформатизація; захист інформації; інформаційні правовідносини; інформаційне забезпечення діяльності судів.

ABSTRACT

Master thesis contains 113 pages, consists of entry, two sections, conclusions, list of the used sources, from a 76 name.

The purpose of the study is to develop the theoretical foundations of information support of the activity of courts in Ukraine, to establish a mechanism for informational support of the activity of courts, to determine the directions of system improvement of the information support of judicial activity taking into account the existing needs of the information society and implementation of the basic principles of state information policy.

The object of research is the social relations that arise in the process of informational support of the activity of courts.

The subject of the study is the legal regulation of information provision of the courts.

The findings and their novelty are: the development of theoretical foundations and the development of practical recommendations for improving the legal regulation of information provision of the courts.

Keywords: information; information management; computerization; protection of information; informational legal relations; information support of the courts.

АНОТАЦІЯ

Данило Л. Правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 8.03040101 – Правознавство – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2018.

У дослідженні розглядаються етапи становлення та розвитку інформаційних правовідносин у системі судоустрою України, визначається поняття «інформація», надано характеристику її видів, як основного інституційного елементу механізму інформаційного забезпечення діяльності судів, розглянуто проблемні питання забезпечення її захисту в процесі судочинства. На підставі аналізу організаційно-методичних аспектів, сутності, змісту та правових засад запропоновано авторське визначення поняття «інформаційне забезпечення діяльності судів». У результаті аналізу практики правового регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів виявлено недоліки та запропоновано шляхи вдосконалення законодавства у цій сфері.

Eltsov V. O. Legal regulation of the information activities of the courts. – Manuscript.

Research on education and qualification of «Master» in the field 8.03040101 – Jurisprudence. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2018.

In research the stages of becoming and development of informative legal relationships in the judicial system of Ukraine, a concept «information» is determined, description of its kinds is given, as a basic institutional element of mechanism of the informative providing of activity of courts, the problem questions of providing of its defense are considered in the process of the legal proceeding. On the basis of analysis organizationally methodical aspects, essence, maintenance and legal principles, author determination of concept «informative providing of activity of courts is offered». As a result of analysis of practice of the legal adjusting of the informative providing of activity of courts found out failings and the ways of perfection of legislation are offered in this sphere.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ	11
1.1. Розвиток інформаційних правовідносин у системі судустрою України	11
1.2. Інформація як основа інформаційного забезпечення діяльності судів	24
1.3. Сутність інформаційного забезпечення судів	37
Висновки до розділу 1	48
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ	53
2.1. Правові засади інформаційного забезпечення діяльності судів	53
2.2. Організаційно-методичні аспекти інформаційного забезпечення діяльності судів	65
2.3. Забезпечення захисту інформації, що використовується в діяльності судів.....	80
Висновки до розділу 2	96
ВИСНОВКИ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	107

ВСТУП

Актуальність теми. Черговий етап багаторічної судової реформи, що ознаменувався прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів», спричинив підвищення інтересу суспільства як до судової системи України в цілому, так і до інформаційного забезпечення судової діяльності, зокрема. Зміни, впроваджені цим Законом, суттєво вплинули на роботу судів у багатьох напрямках, як щодо організації роботи, так і в процесуальній площині. Вдосконалення спеціальної термінології в процесуальному законодавстві в умовах впровадження і використання інформаційних технологій не викликає сумнівів, більше того, воно є невід’ємним елементом регулювання нових у судовій системі інформаційних відносин. При цьому інформація має самостійну цінність, становить основу для нормативних документів, процесуальних рішень і дій. Маючи свої специфічні закономірності функціонування й розвитку, інформація виступає безпосередньою причиною, яка визначає варіантність судових рішень.

Розвиток і функціонування сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІТТ) в судах останніми роками зазнали суттєвих змін завдяки інформатизації, зокрема запроваджено інформаційну систему «Електронний суд» та встановлено системи відеоконференцзв’язку, які вже діють у всіх апеляційних судах. Впровадження ІТТ в діяльність судів зумовило створення спеціалізованих систем, їх інтеграцію на різних рівнях, формування відповідних інформаційних ресурсів. Прийняття Положення про автоматизовану систему документообігу суду не тільки не вирішило всіх проблем, а навпаки, поставило блок нових питань, пов’язаних із подальшим удосконаленням норм законодавства щодо інформаційного забезпечення діяльності судів: приведення документів первинного обліку судових справ і матеріалів у відповідність до вимог автоматизованої системи документообігу з урахуванням норм чинного законодавства, а

також затвердження наказів ДСА України, які регламентують питання ведення діловодства та архівної роботи в судах.

Невідповідність рівня технологізації процесів судової діяльності сучасним вимогам й темпам розвитку ІТТ, поширеність в Україні застарілого розуміння інформатизації як підгалузі зв'язку, недостатня увага вчених і практиків до проблем інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні обумовлює необхідність формулювання нових пріоритетів, напрямів і завдань правового регулювання судової діяльності, що відображають її професійну специфіку, зважаючи на те, що належне правове регулювання зазначеного процесу є складовою реалізації державної політики в інформаційній сфері.

Комплексне вирішення проблем правового регулювання інформаційного та технологічного забезпечення діяльності судів усіх рівнів, формування відповідних інформаційних ресурсів, а також пов'язаних з цим процесом специфічних функцій в сучасних умовах є вкрай актуальними. Необхідне істотне переосмислення підходів до формування єдиного інформаційного простору судів на базі створення спеціалізованої державної автоматизованої інформаційної системи з урахуванням дотримання стандартних принципів побудови, вибору типових апаратно-програмних засад, орієнтації на їх подальший розвиток і вдосконалення. Потребує вирішення комплекс питань забезпечення захисту інформації, що підлягає збереженню і передачі з метою забезпечення її достовірності, цілісності, а для інформації обмеженого доступу – конфіденційності.

Важливість проблеми інформаційного забезпечення судів підкреслюється безліччю організаційних та нормативно-правових недоліків у сфері інформатизації, які не задовольняють поточних потреб у методичній підтримці процесу впровадження інформаційних технологій та правовому регулюванні відносин, що виникають. Інформаційне забезпечення діяльності судів повною мірою має відповідати загальній Концепції розвитку судової системи України.

Впровадження досягнень науково-технічного прогресу та сучасних інформаційних технологій, з одного боку, та відсутність належних правових механізмів їх втілення – з іншого, обумовлюють актуальність комплексного дослідження правових засад інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні.

Питання запровадження методології кібернетики, організаційно-правові проблеми розроблення й використання автоматизованих систем управління свого часу знайшли відображення у працях О. Ф. Андрійко, Р. А. Калюжного, В. В. Копейчикова, Є. Б. Кубка, Є. Ф. Мельник, В. Ф. Опришка, В. М. Селіванова, В. Ф. Сіренка, В. В. Цветкова, О. Х. Юлдашева та ін. Організаційно-правові проблеми соціальної інформатизації відбито у дослідженнях сучасних вітчизняних учених-юристів: Д. С. Азарова, І. В. Арістової, О. О. Баранова, К. І. Белякова, В. В. Бірюкова, В. М. Брижка, В. Д. Гавловського, В. О. Голубєва, М. С. Демкової, Р. А. Калюжного, М. В. Карчевського, Т. А. Костецької, Б. А. Кормича, О. В. Кохановської, І. О. Кресіної, Н. В. Кушакової, В. А. Ліпкана, Є. Д. Лук'янчикова, О. В. Логінова, А. І. Марущака, А. А. Музики, А. М. Новицького, П. І. Орлова, С. О. Орлова, Л. В. Петрової, Д. М. Прокоф'євої, О. П. Снігерьова, Ю. О. Тихомирова, В. С. Цимбалюка, О. Г. Фролової, а також фахівців у сфері державного управління – В. І. Гурковського, В. О. Шамрая та ін. Проблеми правопорушень в інформаційній сфері та захисту інформації як складової національної безпеки розглядалися Т. М. Будко, В. М. Бутузовим, О. В. Копаном, В. Г. Пилипчуком, М. П. Стрельбицьким. Саме праці зазначених вчених становлять підґрунтя даного дослідження.

Незважаючи на це, чимало теоретичних і практичних питань, які стосуються проблем організаційно-правового й інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні зокрема розглядаються авторами фрагментарно і потребують узагальнення, вироблення концептуального підходу на рівні прикладного наукового дослідження.

Викладене вище свідчить про актуальність обраної теми та необхідність подальшого опрацювання правових засад інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні.

Метою роботи є розроблення теоретичних основ інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні, встановлення механізму інформаційного забезпечення діяльності судів, визначення напрямів системного вдосконалення сфери інформаційного забезпечення судової діяльності з урахуванням існуючих потреб інформаційного суспільства та реалізації основних засад державної інформаційної політики.

Відповідно до поставленої мети необхідно було вирішити такі основні завдання:

- охарактеризувати становлення і розвиток інформаційних правовідносини в системі судоустрою України;
- узагальнити поняття інформації як основи інформаційного забезпечення діяльності судів;
- визначити поняття та сутність інформаційного забезпечення діяльності судів;
- розкрити зміст правових засад інформаційного забезпечення діяльності судів;
- з'ясувати організаційно-методичні аспекти інформаційного забезпечення діяльності судів;
- охарактеризувати інституційну складову механізму інформаційного забезпечення діяльності судів;
- встановити особливості забезпечення захисту інформації, що використовується в діяльності судів;
- узагальнити зарубіжний досвід правового регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів, визначити можливості його використання в Україні;
- виявити проблеми правового регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів та розробити шляхи їх удосконалення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі інформаційного забезпечення діяльності судів.

Предмет дослідження становить правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів.

Методи дослідження. Методологічною основою є сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування обумовлене системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми, здійснити системний аналіз правового регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні правові методи дослідження.

Науково-теоретичну основу становлять сучасні теоретико-методологічні розробки вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі філософії, теорії держави і права, адміністративного права і процесу, інформаційного права, соціології, теорії управління, описаних у працях В. Б. Авер'янова, Д. М. Бахраха, В. Т. Білоуса, Ю. П. Битяка, І. П. Голосніченка, Є. В. Додіна, П. В. Дихтієвського, Б. М. Лазарєва, С. В. Ківалова, В. В. Коваленка, Ю. М. Козлова, М. І. Козюбри, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Копана, О. В. Кузьменко, Н. Р. Нижник, І. М. Пахомова, Т. О. Проценка, О. П. Рябченко, А. О. Селіванова, С. Г. Стеценка, О. Д. Тихомирова, Ю. О. Тихомирова, М. М. Тищенко, Ю. С. Шемшученка, М. К. Якимчука та ін.

Правовою базою дослідження є положення міжнародних правових актів, Конституції України, законів та інших законодавчих актів України, нормативні документи Президента України та Кабінету Міністрів України, акти органів судової влади, які здійснюють правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів.

Інформаційну базу дослідження становлять узагальнення практики діяльності різних органів державної влади, у тому числі Державної судової

адміністрації України, політико-правова публіцистика, довідкові видання, статистичні матеріали.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

1.1. Розвиток інформаційних правовідносин у системі судоустрою України

Бурхливий процес інформатизації в Україні дозволяє виявити суспільні відносини, які при цьому виникають і потребують правового врегулювання. До них можна віднести відносини, що виникають під час:

- забезпечення конституційних прав на інформацію, що обробляється за допомогою комп'ютерних технологій;
- розроблення, впровадження та експлуатації комп'ютерних систем і мереж, а також комунікаційних систем;
- створення, поширення, передавання, купівлі-продажу програмного забезпечення для ЕОМ та інших засобів забезпечення інформаційно-телекомунікаційних систем;
- формування і використання інформаційних ресурсів, що включають електронні бази даних;
- встановлення і дотримання режиму доступу до інформації і проведення інших заходів інформаційної безпеки; міжнародного обміну інформацією тощо.

Інформатизація судової діяльності передбачає масове впровадження методів і засобів збору, оброблення, передавання і зберігання інформації на базі засобів обчислювальної техніки і засобів передачі інформації.

Виникнення інформаційних правовідносин у судовій діяльності, як і будь-яких інших правовідносин, засноване на формально-юридичних передумовах, до яких належать норма права, право та дієздатність відповідних суб'єктів, юридичний факт, які стосовно названих правовідносин мають свою специфіку.

Інформаційні відносини практично пронизують усе наше суспільство. Сьогодні навіть важко уявити існування будь-яких об'єктів матеріального світу, а також важливих фактів, у тому числі подій минулого, про які не існувало б певної кількості інформації. Непізнаним можна вважати лише не виявлене, але у разі виявлення раніше не відомого об'єкта чи факту одразу з'являється інформація про нього, обсяг якої може зростати в результаті подальшого пізнання і відповідно посідати своє місце в певній інформаційній системі. Згодом відомості про них накопичується. У зв'язку зі змінами властивостей об'єкта деяка інформація застаріває, її місце займають результати нових пізнань. Навіть у разі знищення об'єкта інформація про нього залишається, переходячи до розряду архівної, історичної, де існує доти, доки не буде назавжди втрачена на останньому носії (як матеріальному, так і ідеальному) [14, с. 4].

Підкреслимо, що інформаційні правовідносини як група правовідносин можуть виникати як відособлено, так і в тісній взаємодії з іншими видами правовідносин. Така взаємодія пояснюється поширенням сфери обігу інформації практично на всі сфери життєдіяльності – як індивіда, так і суспільства в цілому, а також держави, інформаційною домінантою суспільного розвитку. При цьому норми права, що передбачають право вільно шукати, отримувати, передавати, поширювати інформацію будь-яким законним способом, реалізуються в конкретних правовідносинах щодо здійснення цих прав і обов'язків, які кореспондують їм, в інформаційній сфері.

Інформаційно-правові відносини становлять конкретний різновид правових відносин, які виникають за наявності певних юридичних фактів, тобто певних життєвих обставин (умов, ситуацій), із якими норми права пов'язують виникнення, припинення або зміну правовідносин [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 530]. У зв'язку із цим таким правовідносинам властиві ознаки будь-яких правових відносин: вони є результатом впливу правових норм на суспільні відносини, які підпадають

під їх регулювання; обов'язки та права учасників указаних правовідносин мають взаємний характер та кореспондують один одному; їх поведінка набуває тієї правової форми, яка передбачена відповідною правовою нормою. Отже, інформаційно-правові відносини – це різновид суспільних відносин, які підпадають під регулюючу дію норм інформаційного права.

Про наявність інформаційних відносин як виду управлінських відносин говорить В. Ф. Сіренко [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 38]. Досліджуючи інформаційні відносини з позицій теорії права, А. Б. Венгеров обґрунтував необхідність їх виділення із системи суспільних відносин на основі наступних чинників. По-перше, утворення інформаційно-комунікаційної інфраструктури – організаційно-технічний аспект – зумовив соціальне відділення: з'явилися нові самостійні суспільні відносини типізації, уніфікації і формалізації операцій з інформацією незалежно від того, в якій соціально-економічній сфері такі операції здійснюються. По-друге, відносини з приводу реєстрації, збору інформації, її передавання, зберігання набувають в автоматизованих системах управління першорядної ваги і соціальної значущості [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 30].

У цілому виділення інформаційних відносин обґрунтовувалося тим, що інформаційні відносини виникають у зв'язку з інформаційними процесами, мають соціальний зміст – слугують соціальним цілям, виражають і відбивають певні соціальні інтереси, виникають між соціальними групами. Основним чинником, що зумовив виділення інформаційних правовідносин із системи правових відносин, В. А. Дозорцев називає появу системи комерційного поширення відомостей та систему спеціалізованих, створених для задоволення громадських потреб організацій, які утворюють особливу галузь економіки, що і привело до появи особливої гілки суспільних відносин [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 231].

Так, М. Я. Швець, Р. А. Калюжний, В. Д. Гавловський, В. С. Цимбалюк визначають їх як суспільні відносини щодо інформації, котрі є основним об'єктом регулювання інформаційного права **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 88]**. В. М. Брижко, О. М. Кальченко та інші кваліфікують їх як відносини, що виникають у всіх сферах життя і діяльності людини, суспільства та держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації [43, с. 86]. І. Л. Бачило під інформаційно-правовими відносинами розуміє суспільні відносини, які виникають у процесі інформаційної діяльності **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 22]**. Л. В. Туманова та А. А. Снитников трактують інформаційні відносини як суспільні відносини, що виникають відповідно до норм права і юридичних фактів під час формування і використання інформаційних ресурсів на основі створення, збору, оброблення, накопичення, зберігання, пошуку, поширення і надання споживачу документованої інформації; створення і використання інформаційних технологій і засобів забезпечення; захисту інформації, прав суб'єктів, які беруть участь в інформаційних процесах та інформатизації **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 101]**. М. М. Рассолов визначає інформаційні правовідносини як відносини з приводу збору, оброблення і використання правової та іншої інформації в суспільстві [15, с. 42]. В. А. Копилов пропонує кілька визначень інформаційно-правових відносин. В одному випадку він характеризує їх як комплекс суспільних відносин, що виникають під час реалізації інформаційних процесів, тобто під час створення, отримання, оброблення, накопичення, зберігання, пошуку, розповсюдження та споживання інформації, а також процесів створення і застосування інформаційних систем, інформаційних технологій і засобів інформаційної безпеки **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 68]**; в іншому – як відокремлену, однорідну групу суспільних відносин, що виникають у процесі обігу інформації в інформаційній сфері, в результаті здійснення

інформаційних процесів у порядку реалізації кожним інформаційних прав та свобод, а також у порядку виконання обов'язків органами державної влади і місцевого самоврядування щодо забезпечення гарантій інформаційних прав та свобод [51, с. 99].

Отже, можна стверджувати, що інформаційні правовідносини аналізуються в науковій літературі за аналогією з правовими відносинами взагалі й одночасно як відносини з приводу збирання, оброблення і використання правової та іншої інформації в суспільстві, що загалом слід визнати методологічно правильним підходом. Таким чином, інформаційні правовідносини в системі судоустрою можна визначити як врегульовані правом і охоронювані державою суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва, збирання, отримання, зберігання, перетворення, пошуку, передачі, поширення, споживання інформації органами судової влади, а також функціонування інформаційної інфраструктури, учасники яких виступають носіями інформаційних прав і обов'язків. Уточнимо, що названі інформаційні відносини характеризуються в межах права через сукупність низки специфічних ознак: наявності спеціальних суб'єктів інформаційної діяльності; наявності спеціальних об'єктів інформаційної діяльності; а також взаємозв'язку зазначених суб'єктів та об'єктів через інформаційні правовідносини.

До суб'єктів інформаційних правовідносин в системі судоустрою можна віднести:

- суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України;
- Державну судову адміністрацію;
- Вища кваліфікаційна комісія суддів;
- органи суддівського самоврядування;
- Школу суддів України;
- Службу судових розпорядників.

Розглядувані відносини відрізняються від інших суспільних відносин специфічним об'єктом, з приводу якого вони виникають. Таким об'єктом є

інформація, в тому числі інформаційні ресурси (документи, банки і бази даних, архіви, бібліотеки тощо) та інформаційна інфраструктура (організаційні структури, що забезпечують збирання, оброблення, зберігання, розповсюдження, пошук і передачу інформації, в тому числі забезпечують інформаційну безпеку; інформаційно-телекомунікаційні структури; інформаційні, комп'ютерні і телекомунікаційні технології; системи засобів масової інформації).

Широке впровадження комп'ютерів у судову діяльність висунуло низку питань, що стосуються юридичних аспектів інформатизації. Виникла гостра необхідність упорядкувати правові відносини сторін, що беруть участь у процесі інформаційного обміну з використанням обчислювальної техніки, забезпечити збереження судової інформації, законодавчо закріпити заходи боротьби з комп'ютерною злочинністю тощо.

Цілком очевидно, що в пошуках більш дешевих і економічно ефективних варіантів слід «економити» не на поставлених цілях, а на засобах їх досягнення. Наша кінцева мета має два виміри: матеріальний і психологічний комфорт особистості й усього суспільства. Автоматизація управлінської праці не зменшила, а навпаки, підвищила роль людини, підняла її на новий, вищий рівень, але широке використання ЕОМ, створення АСУ дозволило значною мірою звільнити людину від виконання рутинної роботи, дати їй можливість думати, творити [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 91].

Зважаючи на те, що належне інформаційне забезпечення судової влади є основою національної безпеки, інформаційна інфраструктура є невід'ємним засобом забезпечення належного виконання судами України функцій із здійснення правосуддя. Ще у 1998 р. Концепцією Національної програми інформатизації України було заплановане інтегрування існуючих інформаційних систем та інформаційних ресурсів органів державної влади з метою створення єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи збирання, оброблення та передачі даних, необхідних для прийняття

стратегічно важливих рішень у сфері економіки, внутрішньої та зовнішньої політики. Ці заходи віднесено до стратегічних напрямів розвитку державності [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Визначений відповідною постановою Кабінету Міністрів України план заходів щодо формування інформаційно-аналітичної системи органів державної влади повною мірою виконаний не був, хоча деякі конкретні кроки було здійснено:

- розроблено проект Концепції формування та функціонування інформаційно-аналітичної системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- підготовлено технічне завдання щодо створення системи;

- розроблено проект першої черги такої системи для Президента України, Секретаріату Кабінету Міністрів України, Апарату Ради національної безпеки та оборони, низки міністерств та державних комітетів [74, с. 50]. Ще до того, як закінчився термін, виділений для реалізації заходів, указану постанову (і взагалі ідею інтегрованої інформаційно-аналітичної системи) було скасовано. Проте про створення єдиної системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів влади не йдеться. Необхідними складовими компонентами державної інтегрованої інформаційно-аналітичної системи є:

- підсистема міжвідомчого електронного документообігу;

- підсистема моніторингу соціо-еколого-економічного становища;

- підсистема, що інтегрує всі значущі для цілей державного управління дані про територію;

- підсистема аналітичного оброблення інформації, побудови прогнозних моделей та моделювання результатів прийнятих управлінських рішень;

- підсистема автоматизованого державного замовлення;

- підсистема, що містить геоінформаційну базу території;

– підсистема, що забезпечує електронну взаємодію громадян і організацій із владними структурами, зокрема автоматизацію надання державних послуг та отримання звітності [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

У той же час державна політика більшою мірою зосереджується на інформатизації внутрішніх процесів державного апарату управління (так званий *back-office* – передусім електронний документообіг), меншою мірою звертаючи увагу на зовнішньо орієнтовані процеси. Так, щорічно на різноманітні «інформаційно-аналітичні системи» в органах державної влади всіх рівнів надаються значні кошти (при тому, що такі системи часто створюються на різних типах платформ, що ускладнює узгодження їх роботи між собою).

Інформатизація конкретних напрямів державних функцій може приводити до реальної протидії корупції на місцях, у чому часто не заінтересовані досвідчені, однак малооплачувані працівники держустанов.

Суперечливість ситуації полягає в тому, що «сьогодні в контексті розвитку обсягу соціальної функціональності, що виконує система, і нових формах розвитку, в яких системний рівень програмного забезпечення стає відносно автономним від апаратного рівня, системи перестають бути замкненими, відгородженими від суспільного контексту. Складні системи, що обмінюються із зовнішнім світом тільки електронною поштою, вже нікому не потрібні» [75, с. 248–249]. Мінімізація завдання *back-office*, зведення його до електронного документообігу, по суті, є однією з варіацій функціонування електронної пошти.

Наукове, економічне та інституціональне забезпечення розвитку і проникнення ІТ в життя суспільства в Україні відстає від розвитку телекомунікацій та апаратно-програмних засобів. Існує певний дисбаланс і в рівні використання інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури. Промислові підприємства та організації більш активно і системно впроваджують у свою основну діяльність сучасні ІТ, ніж це роблять

населення та органи державної влади, зокрема й судової. Вірогідна причина цього – в низькому рівні життя значної кількості громадян та в консерватизмі державних установ щодо змін методів роботи.

Проведений аналіз також свідчить, що ступінь впливу ІТ на інноваційну готовність до появи нових технологій суттєво відстає від розвитку телекомунікацій та апаратно-програмних засобів, наукового, економічного та інституціонального забезпечення розвитку і проникнення ІТ в діяльність судової гілки влади. Це одна з основних причин низького впливу ІТ на технологічний потенціал.

Важливим кроком на шляху розбудови інформаційного суспільства, забезпечення інформаційної відкритості органів державної влади є наявність в органів влади веб-сайтів, які містять усю необхідну інформацію, що ілюструє призначення, компетенцію того чи іншого органу. На сьогодні всі органи державної влади (центральні, місцеві органи виконавчої влади, Верховна Рада України тощо) мають власні веб-сайти, проте сьогодні проблеми полягають не стільки в наявності веб-сайтів, скільки в якості інформації, яка на них розміщена. Позитивним кроком на шляху організації забезпечення інформування громадян є створення і функціонування веб-порталу органів виконавчої влади, призначеного для інтеграції веб-сайтів органів виконавчої влади та розміщення інформаційних ресурсів відповідно до потреб громадян. Основною метою функціонування цього порталу є можливість пошуку певної інформації.

Всупереч позитивній динаміці розвитку електронних інформаційних ресурсів в Україні не сформовано єдиної інфраструктури міжвідомчого обміну даними в електронній формі, тому відомості в державних інформаційно-аналітичних системах не доступні для використання іншим органам державної влади та органам місцевого самоврядування. Використання нестандартизованих форматів даних, протоколів обміну і відсутність єдиних класифікаторів, довідників, а також доступу до них обмежують можливість застосування автоматизованих засобів пошуку та

аналітичної обробки інформації. Проблеми, що перешкоджають впровадженню елементів е-урядування в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, мають комплексний міжвідомчий характер і не можуть бути вирішені на рівні окремих органів влади.

Розвиток системи електронних інформаційних ресурсів передбачає збільшення обсягу електронних інформаційних ресурсів, які створюються та накопичуються органами державної влади й органами місцевого самоврядування; інтеграцію електронних інформаційних ресурсів у систему електронних інформаційних ресурсів із забезпеченням електронної взаємодії органів державної влади між собою та з громадянами; збільшення кількості електронних послуг, які надаються органами державної влади населенню та суб'єктам господарювання з використанням електронних інформаційних ресурсів, у тому числі веб-ресурсів.

Впровадження електронного урядування в Україні й розвиток інформаційного суспільства в цілому стримує:

- відсутність єдиних адаптованих до міжнародних стандартів та регламентів функціонування системи електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису, а також ведення державних інформаційних ресурсів;

- відсутність інтегрованої системи інформаційних ресурсів та інформаційної взаємодії органів державної влади й органів місцевого самоврядування;

- обмежений або відсутній для юридичних та фізичних осіб доступ до державних інформаційних ресурсів;

- недосконалість діючих урядового порталу, веб-сайтів органів державної влади, що не забезпечують інтерактивного режиму функціонування та надання адміністративних послуг у режимі «єдиного вікна»;

- недостатні якість та кількість послуг, що надаються із застосуванням електронних засобів;

- недостатній рівень підготовки державних службовців та громадян;
- вкрай обмежена функціональність систем електронного документообігу органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- відсутність системи індикаторів (параметрів) оцінювання е-урядування;
- ненадійність, негнучкість, вразливість національної системи електронного цифрового підпису (особливо в її сучасному стані);
- посилення недобросовісної конкуренції, спроб монополізації ринку електронного цифрового підпису та електронного документообігу;
- відсутність необхідних ресурсів та неефективне їх використання.

Одним із найбільш динамічніших секторів інформаційно-комп'ютерних технологій є сектор розроблення програмного забезпечення, послуги з його впровадження та підтримки. Сьогодні завдяки своїм специфічним властивостям (створення високоінтелектуальної продукції, низьке споживання ресурсів) діяльність із розроблення та підтримки програмного забезпечення формується як окрема і самодостатня індустрія програмної продукції. Цьому певною мірою сприяли високий освітній рівень людських ресурсів, певний досвід ІТ-аутсорсингу, вигідне географічне положення країни тощо.

На сьогодні єдина інфраструктура міжвідомчої інформаційної взаємодії державних органів та суб'єктів господарювання із застосуванням інформаційних технологій не створена, при цьому єдиний веб-портал органів виконавчої влади, який повинен бути основою інтегрованої системи «Електронний Уряд», виконує переважно презентаційну та інформаційну функції. Головною причиною такого стану справ є невизначеність правових засад та організаційно-технічних рішень щодо забезпечення впровадження електронного урядування, відсутність єдиного підходу до застосування інструментів і механізмів організації та координації діяльності державних органів у сфері інформатизації.

Загалом слід зауважити, що в Україні поширення інформаційних технологій в системі судоустрою досягло рівня, коли вони стали основою практично всіх виробничих процесів та диктують якісно нові шляхи діяльності й подальшого розвитку, що передбачає зміну практично всіх процесів діяльності судів. Водночас подальша еволюція інформаційних технологій вимагає знаходження раціональних стратегій їх розвитку та управління цим процесом, зокрема стабільність роботи судової влади передбачатиме не тільки інтенсивне використання та поширення ІТ у діяльності судів, а й досягнення збалансованості їх інформаційного забезпечення в нових умовах.

Динаміка показників розвитку та впровадження інформаційної й телекомунікаційної інфраструктури й високих технологій у системі судоустрою України не дозволяє очікувати істотних змін у найближчому майбутньому без спільних цілеспрямованих зусиль усіх органів державної влади, підприємництва й громадянського суспільства. У той же час організація фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі інформаційної діяльності, зокрема розроблення та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у системі судоустрою, сприяння розробленню інформаційних технологій і їх впровадженню в судовий процес, забезпечення доступу суддів до світових інформаційних наукових джерел допоможе забезпечити належний розвиток інформаційних відносин у системі судоустрою України.

На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що пріоритети законодавчого забезпечення розвитку інформаційних відносин у системі судоустрою України повинні бути зорієнтовані на розроблення програм розвитку інформаційної сфери, що містять основні напрями розвитку і шляхи побудови правового інформаційного суспільства, забезпечення функціонування інформаційної сфери як правового простору. Пріоритетним уявляється забезпечення широкого доступу до мережевих інформаційних технологій приватного сектора, що вимагає певних політико-правових,

економічних і організаційних умов: розвитку науково-технічної бази інформаційних технологій, підготовки кваліфікованих кадрів у даній галузі, забезпечення інформаційної безпеки, усунення нестачі інформації та інформаційних послуг (особливо в правовій сфері) тощо. При цьому подальше розроблення послідовної, науково обґрунтованої правової політики держави є, на нашу думку, основою безперешкодного і спрямованого розвитку даного виду інформаційних правовідносин.

1.2. Інформація як основа інформаційного забезпечення діяльності судів

В умовах ґрунтовної судової реформи в Україні особливого значення набуває правова організація управління єдиним комплексом інформаційного забезпечення діяльності судів. Зміст правової організації інформаційного забезпечення судів повинен повністю відповідати загальній концепції розвитку судової системи.

Сьогодні ні в кого не викликає сумніву, що успіх будь-якої людської діяльності прямо залежить від рівня забезпечення необхідною інформацією. Необхідність накопичення й оброблення інформації для неодноразового використання в майбутньому свого часу ініціювала появу величезної кількості інформаційних систем у різних сферах людської діяльності. Сьогодні своєрідним підґрунтям удосконалення основ інформаційного забезпечення розслідування стала інформатизація суспільства, зростання ролі інформації в управлінні та вирішенні найрізноманітніших завдань. Указані технології надають обліковій діяльності іншого якісного виміру розвитку. Завдяки інтеграції різних за змістом і формою відображення даних з інформаційних масивів створюються інформаційні системи, що включають величезну кількість окремих баз даних із можливістю доступу до інформації з будь-якої віддаленої точки доступу через ядро інтегрованого банку даних. Більше того, сучасні інформаційно-телекомунікаційні системи завдяки програмному забезпеченню самостійно в автоматичному режимі здійснюють аналіз інформації всіх баз даних, дозволяють виявляти зв'язки між окремими об'єктами, між певними системами, у яких на облік узято однакові об'єкти тощо. При цьому вони здатні самостійно за формами, що реалізовані в певних програмах, формулювати відповіді на запити й видавати користувачеві інформацію в зручній для сприйняття формі – у вигляді таблиць, схем з установленими зв'язками між елементами схеми,

частини топографічної карти чи плану з позначеними на них об'єктами тощо [52, с. 3–4].

Правова організація інформаційного забезпечення діяльності судів повинна враховувати специфічні особливості, властивості, форми, правові аспекти інформації, бути здатною забезпечити функціонування судової системи в умовах реформи, створювати умови для підвищення ефективності діяльності судової влади.

Термін «інформація» широко використовується в науці. Множинність визначень інформації багато в чому обумовлена тим, що вона як об'єкт наукового дослідження припускає виділення одночасно семантичних, лінгвістичних, прагматичних і технічних аспектів. Інформація є базовим поняттям, яке можна пояснювати, уточнювати, але не можна однозначно визначити [29, с. 5]. Інформація – це унікальний ресурс, що створюється самим суспільством у процесі його життєдіяльності. Поняття «інформація» належить до таких загальнофілософських категорій, як простір, час, рух, енергія [55, с. 15–16].

Р. Хартлі, визначаючи предмет свого дослідження, вказував: «У звичайному розумінні термін «інформація» дуже еластичний; необхідно перш за все встановити для нього специфічний зміст» **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. Специфіка змісту для Р. Хартлі визначалася процесом передачі сигналів. При цьому, підкреслюючи необхідність виключення психологічних чинників, він жодною мірою не ставив під сумнів існування двох розумних операторів: того, хто формує, і того, хто сприймає сигнал. У такому розумінні термін «інформація» набуває абсолютно конкретного вузького значення. Наприклад, він не може бути застосований для опису процесу спостереження за пасивним об'єктом. Крайня невідповідність вузького значення терміна «інформація» його загальноприйнятому інтуїтивному змісту була відзначена багатьма дослідниками [68, с. 13].

Подальший розвиток поняття інформації, що належить до певного ряду закономірностей матеріального світу і його відбиття в людській свідомості, відбувався відповідно до галузей наукових досліджень. Отримали визнання такі визначення інформації, розроблені видатними ученими, що стояли біля витоків становлення теорії інформації: «зв'язок, у процесі якого усувається невизначеність» (К. Шеннон), «різноманітність» (У. Р. Ешбі), «оригінальність і міра складності» (А. Моль), «знання» (Ф. Махлуп), «загальна методологія науки» (Л. Бріллюен), «позначення змісту, отриманого із зовнішнього світу, в процесі нашого пристосування до нього і пристосування до нього наших відчуттів» (Н. Вінер) **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 31]**.

Одночасно з розвитком поняття інформації робилися спроби здійснення її класифікації. Так, Ф. Махлуп пропонував поділити всі знання (інформацію) на п'ять видів: практичні знання, інтелектуальні знання, буденні і розважальні знання, духовні знання, непотрібні знання **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 49–51]**. Проте виробити єдину об'єктивну класифікацію інформації, так само як і універсальне її поняття, яке відображало б усі аспекти даного феномена, здійснено не було. Очевидно, правий був відомий фахівець у галузі кібернетики К. Штейнбух, що стверджував свого часу: «Ми не можемо дати вичерпного і достатнього визначення таким поняттям, як матерія, енергія, інформація» **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 419]**.

Не можна заперечувати того факту, що в основі розвитку людства лежить безперервний процес отримання, накопичення, перероблення і використання інформації. Не можна принципово зупинити процесу накопичення інформації, тож зростання кількості джерел інформації відбувається значно швидше, ніж зростання населення земної кулі. Важливу роль в ослабленні так званого «інформаційного вибуху» відіграють сучасні системи передачі інформації. Збільшення глобального потоку інформації

неминуче вимагає збільшення пропускної здатності інформації через ці системи [53, с. 11–12].

На думку німецьких правознавців, інформація знаходиться в нашому розпорядженні як інтелектуальний ресурс, який часто є промислово захищеним або доступним тільки для використання певними колами користувачів, але дедалі більше як *Open Source*. Знання, генероване завдяки окремим потокам інформації і реалізоване завдяки новим комунікаційним механізмам і формам розповсюдження, безперечно, вважається «важелем» і мотором економічних, соціальних і культурних змін. За цими змінами одночасно приховуються шанси і ризики; у зв'язку з цим вони вимагають правових відповідей, які з виникненням інформаційного суспільства пропонують закріпити за двома феноменами або відповідно факторами: швидким розвитком нової техніки, мас-медіа і послуг інформації і комунікації та поширеною лібералізацією, спрямованою проти надмірної державної монополії на ринках телекомунікації і телерадіо [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 1].

Українська радянська енциклопедія розглядає інформацію як роз'яснення, і уточнює, що це, по-перше, відомості про будь-які події, ситуації, чийось діяльність; по-друге, основне поняття кібернетики – науки про загальні закони керування. Сучасні словники іншомовних слів тлумачать інформацію як одне з найбільш загальних понять науки, що позначає: 1) повідомлення про будь-що; 2) відомості, які є об'єктом зберігання, перероблення і передавання; 3) в математиці, кібернетиці – кількісну міру усунення невизначеності (ентропії), міру організації системи.

В. М. Глушков зазначає: «Інформація в найширшому її розумінні є міра неоднорідності розподілу матерії та енергії в просторі і часі, міра змін, які супроводжують всі процеси, що відбуваються у світі... Інформацію несуть у собі не тільки наповнені буквами сторінки книг чи людська мова, але й сонячне світло, складки хребта гір, шум водоспаду, шелест листя і т.д.» [54, с. 12–16].

В. М. Брижко вказує, що «з огляду на загальносистемне уявлення поняття «інформація» має два аспекти:

– гносеологічний аспект: інформація розглядається як відомості, як якісне значення змісту повідомлення (семантичний, якісний аспект інформації). Звідси можна говорити про те, що інформація – це відомості про дійсність на основі мислення і висновків людей або вирішення завдань засобами, що наділені «інтелектуальними» властивостями;

– онтологічний аспект: інформація розглядається як кількісне значення міри пропускну здатності каналу зв'язку (визначеності й упорядкованості (інтенсивності) потоку повідомлення в мережах передачі даних, що зветься «трафік») і упорядкування повідомлень (організація процесу кодування/декодування і передачі/прийому інформації). Інформація в даному аспекті розглядається як упорядкована субстанція, яку можна описати математично. При цьому під системою упорядкування розуміється будь-яка алгоритмізована система з об'єктивно заданим алгоритмом, що може бути розпізнаний. Мова тут йде не про гносеологічний (змістовний) аспект інформації, а про можливості її неспотвореного перетворення-кодування для обробки в автоматизованих системах і переміщення по лініях зв'язку» [54, с. 13].

Інформація стає предметом правового регулювання лише під час її комунікаційної конвертації для використання іншими членами суспільства. Таким чином, юридично певна інформація може існувати і бути предметом правового регулювання лише за умови її використання в суспільстві, тобто ми можемо вести мову про відповідний урегульований правом суспільний обіг інформації. Такий підхід ще раз підтверджує вже висловлену нами тезу про те, що інформація не може існувати окремо від механізмів її передачі, тобто засобів комунікації, і що в інформаційній сфері формуються відповідні відносини, які стають предметом правового регулювання [53, с. 22–23].

Цінність однієї і тієї ж самої інформації буде різною в різних типах суспільства, оскільки вони мають різні можливості її використання. Ці

можливості безпосередньо пов'язані з рівнем розвитку суспільства та рівнем розвитку засобів суспільної комунікації. Об'єктом правовідносин можуть бути не всі види інформації, а тільки ті з них, де суб'єктом виступає людина. Передусім це стосується соціальних систем. Інформація як феномен соціального середовища належить до галузі природного права. Користування ж інформацією і засобами її передачі спочатку формувалося довільно і лише поступово стало звичаєм, предметом звичаєвого права, традицій спілкування членів суспільства і відповідних інститутів права. Інформація, що використовується в діяльності судів, має низку особливостей:

- великі обсяги інформації;
- різносторонність інформації, різносторонність джерел;
- багатократне повторення циклів отримання і оброблення інформації в певній послідовності;
- різноманітність інформації за режимом доступу;
- конкретність та імперативність інформації.

Залежно від джерела її виникнення в рамках організації виділяють внутрішні і зовнішні джерела інформації.

Внутрішні джерела інформації – це, як правило, елементи організаційної структури. Вони формують інформацію, пов'язану з відправленням правосуддя, планову, контрольну, облікову, технологічну, аналітичну тощо інформацію. Така інформація, як правило, точна, повна, відображає фактичний стан елементів організаційної структури суду. Вона обробляється за допомогою стандартних формалізованих процедур. Це може бути інформація про судові справи, заяви та скарги на будь-якій стадії їх проходження (розгляду), що може бути надана сторонам або їх представникам за усними (телефонними), письмовими запитами та за допомогою підсистеми електронного довідника, який встановлюється в суді.

У письмовому вигляді інформація, довідки та відповіді на запити надаються службою діловодства за резолюцією керівництва суду та

виключно на письмові запити за наявності в них повних даних про вихідний номер і дату документа, номер справи, а також про сторони у справі.

Представникам сторін може бути надано інформацію щодо дати надходження господарської справи до суду, єдиного унікального номера господарської справи, номера провадження, прізвища учасників процесу, дати та часу призначення господарської справи до розгляду, місця проведення судового засідання, дати розгляду господарської справи, прізвища судді, в провадженні якого знаходиться справа, а також інформації про надходження касаційних скарг, заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, заяв про перегляд судових рішень господарських судів Верховним Судом України та їх розгляду.

Зовнішні джерела інформації – це організаційно-управлінська інформація, яка забезпечує ухвалення рішень, тобто забезпечує процесуальну функцію судової системи.

Обидві сторони перебувають у постійному зв'язку між собою, попри те що визначальну роль має внутрішня змістовний аспект діяльності. Всі організаційно-управлінські структури і функції, врешті-решт, повинні забезпечувати процесуальну функцію в судовій системі.

Відносини, що виникають у процесі формування і використання інформації та інформаційних ресурсів на основі створення, збирання, оброблення, накопичення, зберігання, пошуку, розповсюдження і надання споживачеві документованої інформації, а також створення і використання інформаційних технологій і засобів забезпечення захисту інформації, а також прав суб'єктів, що беруть участь в інформаційних відносинах, урегульовані законодавством. Зокрема, Закон України «Про інформацію» визначає інформацію як будь-які відомості та/або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Поняття документа визначено як «матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі» [70], або «матеріальна форма одержання, зберігання,

використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носіїві».

Щодо правомірності використання в Інтернеті об'єктів інтелектуальної власності, а також відповідності дійсності інформації, розміщеної або переміщеної з допомогою глобальних інформаційних мереж, часом виникають правові спори, які вирішуються судами загальної юрисдикції та арбітражними судами. При цьому розміщена в Інтернеті інформація набуває доказового значення і використовується судами під час вирішення відповідних спорів.

Із впровадженням новітніх інформаційних технологій замість паперу як матеріального носія стали використовувати машинні носії – жорсткі магнітні диски різних типів, які є частиною системного блоку автоматизованих електронно-обчислювальних машин або долучаються до нього за допомогою спеціальних пристроїв, гнучкі магнітні диски (дискети), оптичні диски (компакт-диски) тощо **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Проте питання документування інформації, яка існує в електронному вигляді, вирішуються в правовій науці неоднозначно. Зокрема, дослідники констатують, що наявне в законодавстві визначення документа не дозволяє точно встановити, чи є документом інформація, що зберігається в таких пристроях пам'яті комп'ютерів, як оперативні запам'ятовуючі пристрої, або така форма передачі інформації; як електронний обмін даними, який може здійснюватися шляхом передачі електромагнітних сигналів комп'ютерними мережами та іншими електронними засобами зв'язку. Тим часом такі форми існування інформації дуже поширені в судовій діяльності. Складність у вирішенні питання про віднесення переданої таким шляхом інформації до документів полягає в трактуванні поняття «матеріальний носій», із наявністю якого законодавець пов'язує визнання за певною інформацією статусу документа. Законодавство України не містить визначення матеріального носія інформації, проте Законом України «Про державну

таємницю» закріплено визначення матеріального носія секретної інформації. Такими є матеріальні об'єкти, в тому числі фізичні поля, у яких відомості, що становлять державну таємницю, відображені у вигляді текстів, знаків, символів, образів, сигналів, технічних рішень, процесів тощо [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. На підставі зазначеного пропонується визначати матеріальні носії інформації як матеріальні об'єкти, в тому числі фізичні поля, в яких відомості відображені у вигляді текстів, знаків, символів, образів, сигналів, технічних рішень, процесів тощо.

Сам же електронний документ згідно із Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначається як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Склад та порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством [67]. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для сприйняття його змісту людиною.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» обов'язковим реквізитом електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу, є електронний підпис. Цей реквізит створюється в результаті криптографічного перетворення інформації з використанням закритого ключа електронного цифрового підпису і дозволяє ідентифікувати власника сертифіката ключа підпису, а також встановити відсутність спотворення інформації в електронному документі. Такий підпис в електронному документі рівнозначний власноручному підпису в документі на паперовому носіїві за умови дотримання вказаних у законі умов [66; 67].

Специфіка електронних документів не повною мірою відображена в чинному законодавстві й не цілком враховується судовою практикою. Характерною особливістю електронного документа є те, що інформація, яка міститься в ньому, представлена в електронно-цифровому вигляді, внаслідок чого, на відміну від паперових документів, в електронних відсутня жорстка прив'язка до матеріального носія: один і той самий електронний документ може одночасно існувати на різних носіях. При цьому всі ідентичні один одному екземпляри електронного документа, зафіксовані на матеріальних (машинних) носіях, є оригіналами і, відповідно, мають рівну юридичну силу. В електронного документа не може існувати його електронної копії.

Необхідно зазначити, що доказове значення має сама інформація, а не її носій. Електронний документ не пов'язаний нерозривно з його носієм. Фізичний носій електронного документа може бути замінений іншим, у тому числі таким самим або іншим технічним носієм. Наприклад, одна і та сама інформація може міститися на жорсткому диску персонального комп'ютера, дискеті, карті флеш-пам'яті та іншому подібному носії, відправлена електронною поштою, зафіксована на відповідному носії мобільного телефона тощо. При цьому зміст інформації може не змінюватися - змінюватимуться лише технічні засоби, необхідні для перекладу машиночитаної інформації в людиночитану форму.

Стосовно інформації, що становить зміст електронного документа, завжди повинна існувати можливість її ідентифікації та аутентифікації, тобто має існувати можливість перевірки достовірності документа. Під аутентифікацією електронного документа зазвичай розуміють можливість перевірки цілісності та незмінності змісту електронного документа.

На жаль, в Україні основним носієм документів поки що залишається папір. Тому основним інформаційним потоком є діловодство. Діловодство в суді можна визначити як діяльність, що охоплює питання документування та організації роботи з документами в процесі виконання функцій правосуддя, а також інших внутрішньоорганізаційних функцій. Головна

особливість діловодства в суді полягає в тому, що його організація будується на нормах адміністративного права, і у зв'язку з цим можна погодитися з тими авторами, які вважають, що зазначений вид діяльності є особливою галуззю адміністративної, управлінської діяльності установи **[Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 9]**.

Процес руху документів у потоці загального діловодства включає діяльність зі створення документів (документування), оброблення інформації, що міститься в документах, та організацію роботи з документами, що означає створення умов, які забезпечують пошук і зберігання документів.

Документи, що формуються в судах, довідковий апарат до них, методи і засоби їх оброблення та використання утворюють відповідну інформаційно-пошукову систему. Створюваний у діловодстві довідковий апарат формує умови для прискореного отримання необхідної інформації і в деяких випадках дозволяє відмовитися від пошуку самих документів. Рациональна організація документообігу забезпечує оперативне проходження документів.

Документообіг у судах здійснюється у вигляді потоків документів, що рухаються між пунктами оброблення інформації (голова суду, судді і працівники апаратів судів) і пунктами технічного оброблення документів (експедиція, машинописне бюро, копіювально-розмножувальна служба тощо).

Документообіг поділяється на вхідні, вихідні і внутрішні потоки документів. До основних параметрів потоків документів належать:

- напрям потоку, що визначається пунктами відправлення і призначення;
- обсяг потоку, що характеризується кількістю документів, які проходять в одиницю часу;
- структура потоку, що представляється різновидом документів, авторством та іншими ознаками поділу;

– режим потоку, що визначається періодичністю руху документів через пункти оброблення.

Для чіткого представлення документообігу в судах розробляються різні схеми: принципові схеми документообігу в суді; схеми руху вхідних, вихідних і внутрішніх документів; схеми руху документів щодо контролю виконання судових рішень і розпорядчих документів; руху документів щодо роботи зі зверненнями громадян тощо.

Таким чином, можна говорити про те, що основою інформаційного забезпечення судів є формування і використання інформації та інформаційних ресурсів. Інформація, використовувана в судочинстві, має низку відмітних ознак:

- великі обсяги інформації;
- різносторонність інформації, різносторонність джерел;
- багатократне повторення циклів отримання і перетворення інформації в певній дискретності;
- різноманітність інформації за ступенем відкритості;
- конкретність та імперативність інформації.

Інформаційні ресурси – це окремі документи й окремі масиви документів, документи й масиви документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, інших інформаційних системах).

Інформаційні ресурси відповідно до особливостей їх правового режиму прийнято класифікувати: за виглядом змісту інформації; за режимом доступу; за виглядом носія інформації; за способом формування інформаційних ресурсів і їх поширенням; за способом організації зберігання і використання; за формою власності.

Інформаційні ресурси суду є складовою частиною інформаційних систем, під якими розуміють організаційно впорядковані сукупності документів (масивів документів) та інформаційних технологій, зокрема з

використанням засобів обчислювальної техніки і зв'язку, що реалізують інформаційні процеси.

Документи, що становлять інформаційні ресурси суду, становлять:

- організаційні документи;
- розпорядчі документи;
- документи по особовому складу.

До документів, що формуються у сфері діяльності суду, належать:

- цивільні справи;
- кримінальні справи;
- адміністративні справи;
- матеріали судового контролю, пов'язані з розглядом заяв, клопотань, застосуванням примусових заходів медичного характеру тощо;
- матеріали проваджень із накладення процесуальних покарань: штрафів, про звернення застави в дохід держави;
- номенклатура справ;
- журнали;
- форми статистичного обліку і звітності;
- виконавчі документи;
- довідки тощо.

Інформаційними системами законодавство України називає «організаційно-технічну систему обробки інформації за допомогою технічних і програмних засобів»; «систему, що призначена для контролю технологічних і/або керуючих систем»; «програмно-технічну і організаційну системи надання інформаційних послуг з використанням інформаційних технологій»; «сукупність інформації, яка міститься в базах даних, та інформаційних технологій і технічних засобів, які забезпечують її обробку».

Разом з інформаційними ресурсами складовими інформаційних систем є інформаційні технології.

Під інформаційними технологіями зазвичай розуміють системи методів і способів збирання, накопичення, зберігання, пошуку, оброблення і

видачі інформації. Реалізація конкретної інформаційної технології припускає наявність:

- комплексу відповідних технічних засобів, що реалізують процес перетворення інформації;
- системи засобів управління технічним комплексом (для обчислювальної техніки це програмні засоби);
- організаційно-методичного забезпечення, що пов'язує реалізацію всіх дій технічних засобів і персоналу в єдиний технологічний процес відповідно до призначення конкретного інформаційного процесу в рамках забезпечення певної функції управлінської діяльності.

Як висновок можна додати, що для належного відправлення правосуддя потрібна достовірна інформація про організацію діяльності суду й чинники, що впливають на процес судочинства. Вона служить фундаментом для формування судових документів, звітів, доповідей, пропозицій, а також для ухвалення судових рішень. Правова регламентація інформаційного забезпечення повинна враховувати специфічні особливості інформації, бути здатною забезпечити безперебійне звернення до інформації та інформаційних ресурсів у процесі здійснення судочинства.

1.3. Сутність інформаційного забезпечення судів

Інформаційне забезпечення судової діяльності є невід'ємною частиною комплексу проблем, що пов'язані з вивченням та використанням закономірностей виявлення і збирання джерел інформації для формування судових доказів. Їх актуальність і важливість пояснюється тим значенням, яке має інформаційне забезпечення в процесі судочинства, тією роллю, яку воно відіграє як стимул розвитку, удосконалення її засобів та методів у юридичній науці. Останнім часом з'явилися нові науково-технічні засоби пошуку, дослідження, фіксації і вилучення інформації, що спонукає до

перегляду низки наукових положень, технічних і тактичних рекомендацій щодо інформаційного забезпечення діяльності судів.

Розкриття значущості поняття «інформаційне забезпечення» потребує перш за все з'ясування семантики слова «забезпечення», яке останнім часом набуває поширення в законодавстві та юридичній літературі, у сполученні з прикметниками чи самостійно, в тому числі, наприклад, при розгляді питань правового регулювання окремих видів діяльності або уповноважених суб'єктів чи методичних, теоретичних, процесуальних основ використання наукових методів, технічних засобів та інших мовних ситуацій без відповідних пояснень.

На дану обставину звернули увагу А. В. Іщенко, І. П. Красюк та В. В. Матвієнко. Вони розглянули застосування словосполучення «інформаційне забезпечення» у військовій справі, економіці, управлінні та юридичній науці, а також визначили напрями інформаційного забезпечення в правоохоронній діяльності [46, с. 5–34].

У довідкових виданнях термін «забезпечення» тлумачиться подібним чином, але має певні відмінності. Так, у Новому тлумачному словнику української мови він розглядається у двох значеннях: 1) надання чи створення матеріальних засобів і 2) гарантування чогось [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 684].

У Великому тлумачному словнику термін «забезпечення» пояснюється через дієслово «забезпечувати», яке вживається в кількох значеннях: «створювати надійні умови для здійснення чого-небудь»; «гарантувати щось»; «захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки» [64, с. 280-281]. Крім того, забезпечення можна розглядати як те, чим забезпечують кого-небудь, що-небудь (засоби).

У такому тлумаченні термін «забезпечення» у юридичному значенні можна розглядати в двох аспектах, а саме як унормування певного порядку діяльності суб'єктів суспільних відносин і як передбачену законом чи

вироблені практикою сукупність заходів, спрямованих на вдосконалення або покращення функціонування чого-небудь за певних умов.

Термін «забезпечення» розглядають також як дію, зберігання, виконання чогось, гарантування здійснення того чи іншого процесу (комплекс засобів, умов і дій, що гарантують нормальний перебіг управлінських процесів) [45].

У філософській літературі і теорії пізнання також використовується поняття «забезпечення», але його семантика і понятійний аспект не розкриваються. У теорії управління ним позначають певну дію, а також зберігання чи виконання чогось. Таким чином, коли говорять про будь-яке часткове забезпечення управління, вказуючи на його конкретний якісний аспект (інформаційний), то мають на увазі передусім комплекс засобів, умов і дій, що гарантують перебіг управлінських процесів [42; 38; 40-50].

Таким чином, семантичні аспекти і тлумачення забезпечення з лінгвістичних позицій дозволяє розглядати його як вид діяльності, а також як систему напрямків чи певні заходи, спрямовані на покращення чи вдосконалення чогось конкретного.

Р. О. Калюжний і В. С. Цимбалюк під інформаційним забезпеченням системи управління розуміють поєднання всієї інформації, що використовується, специфічних засобів і методів її опрацювання, а також діяльність фахівців щодо ефективного використання даних, відомостей, знань в організації управління конкретною системою [48]; сукупність єдиної системи класифікації та кодування техніко-економічної інформації, уніфікованої системи документації, що певним чином організовані та описані за допомогою технічних засобів, які застосовуються для обслуговування користувачів різної відомчої підлеглості [37].

Л. В. Балабанова і Т. І. Алачова визначають інформаційне забезпечення як сукупність дій із надання необхідної для управлінської діяльності інформації в зазначене місце на основі певних процедур із заданою періодичністю [10, с. 9].

Під інформаційним забезпеченням також розуміють сукупність уявлень, понять, даних, які отримані із внутрішніх і зовнішніх джерел (комплексом взаємопов'язаних методів і заходів), що систематизовані, збережені та поширені в межах компетенції заінтересованим особам у зручному для них вигляді **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Варто погодитися з думкою вчених про те, що інформаційне забезпечення доцільно розглядати як одну з функцій державного управління. Так, Г. В. Атаманчук відзначає: «Особливу підгрупу специфічних функцій управління становлять внутрішні управлінські функції державних органів: забезпечення законності, підготовка і підвищення кваліфікації державних службовців, комп'ютеризація, інформаційне забезпечення тощо» [8, с. 187]. Отже, в процесі інформаційного забезпечення судів виникають внутрішні управлінські відносини.

Варто вказати на співвідношення таких понять, як інформатизація та інформаційне забезпечення. Поняття «інформаційне забезпечення», на нашу думку, дещо ширше за змістом, ніж поняття «інформатизація», під якою розуміють «сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки» (п. 5 ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації»).

Інформатизація судів розглядає комп'ютерні ресурси і технології як можливість надання певної інформації, які не передбачають процесуальних дій в електронній (цифровій) формі.

Електронне правосуддя передбачає можливість здійснення процесуальних дій у цифровій формі. Прикладами здійснення електронного правосуддя можна назвати подання позовів, реєстрацію заяв, надання

відгуків на позови в електронному вигляді, електронні судові справи, рух цієї справи з одного суду до іншого в електронній формі, засідання за допомогою відеоконференцій, відправлення додаткових повідомлень учасникам судового процесу через Інтернет або за допомогою смс-повідомлень тощо.

На сучасному етапі розвиток судової системи України відбувається перш за все шляхом інформатизації судів. Створено офіційні сайти судів, формуються банки рішень, але можливості здійснення процесуальних дій у цифровій формі й досі обмежені.

Інформатизацію поділяють на етапи, що характеризуються такими категоріями понять, як електронізація, комп'ютеризація, медіатизація і подальша інтелектуалізація (чи інформаціологізація) суспільства [13, с. 39; 13, с. 38-41]. Основною метою інформатизації називають побудову інтелектуального суспільства, основу якого становитиме інформаціологічна (інформаційно-логічна) діяльність – «...свідома діяльність людини – людини як особистості, суб'єкта, члена суспільства усвідомлена, отже, вона інформаційна, інтелектуальна, логічна» [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 48] та її результати.

Слід погодитись, що, з одного боку, інформатизація є соціальним процесом. Саме це дозволяє розглядати її нарівні з іншими процесами, що відбуваються в суспільстві, – правовим регулюванням та соціальним управлінням [13, с. 38–39]. З іншого боку, відсутність чітких меж у їхньому розумінні дозволяє говорити про тісний взаємозв'язок і взаємодію. Саме тому процес інформатизації визначають як «...сукупність взаємопов'язаних політичних, організаційних, правових, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення потреб в інформації громадян та суспільства на основі розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій» [60, с. 577].

Інформатизація – це перш за все процес, і не довільний, а організовуваний, керований. Важливо, що це процес не тільки технічний і технологічний (виробничий і науковий), але і соціальний, пов’язаний із включенням у нього різних структур суспільства як учасників цього процесу в різних ролях. До таких учасників можна віднести організаторів, що забезпечують необхідні види діяльності в даному процесі, користувачів (споживачів) інформаційного ресурсу [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Законодавство визначає мету інформатизації у двох аспектах: функціональному і нормативному. З одного боку, підкреслюється задоволення інформаційних потреб всіх категорій суб’єктів, а з іншого – обов’язок створити умови для реалізації прав указаних суб’єктів. Інакше кажучи, процес інформатизації можна розглядати як сукупність дій і заходів щодо формування і реалізації матеріальної основи розвитку інформаційного забезпечення.

Як наголошується в юридичній літературі [26, с. 37], інформаційне забезпечення виконує наступні завдання:

- визначення споживачів інформації, її складу, періодичності циркуляції, форм надання;
- визначення джерел інформації і способів доступу до них;
- уніфікація та організація процесів і засобів збору, реєстрації, оброблення, зберігання, оновлення, передачі і використання інформації, розподіл цих завдань між суб’єктами, що беруть участь у процесі інформаційного забезпечення;
- організація потоків інформації, формування комплексу технічних засобів для організації інформаційних потоків, розвиток і створення нових інформаційних і телекомунікаційних технологій і поетапне формування єдиного інформаційного простору;
- організація зберігання масивів інформації (розроблення системи класифікаторів, зберігання даних та інформації в уніфікованих форматах);

- формування уніфікованої системи документації, розроблення документообігу і технологічних процесів формування документів, встановлення порядку їх складання, оформлення, реєстрації, узгодження і затвердження;

- формування і застосування порядку взаємодії інформаційної системи і суб'єктів, що управляють, організація використання інформації для оцінки тенденцій, альтернатив рішень і дій із розроблення прогнозів, вироблення загальної стратегії;

- організація зворотного зв'язку.

Аналізуючи проблеми інформаційного забезпечення судочинства, науковці відмічають, що судовий розгляд як діяльність, пов'язана з аналізом і правовою оцінкою доказів у справі, може розглядатися як інформаційний процес, що спирається на особливі види інформації: докази у справі – з одного боку, та законодавче, нормативно-правове поле України – з іншого. Впровадження сучасних інформаційних технологій у зазначену діяльність потребує створення такого предметного інформаційного середовища, яке забезпечить суддю необхідними даними, мінімізує його затрати на виконання технічної роботи, що в результаті сприятиме підвищенню якості й оперативності прийняття суддею рішень [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 83].

Необхідно наголосити, що поняття «інформаційне забезпечення» у зазначеному контексті дослідження є багатозначним, що ускладнює розроблення єдиного його визначення і, як результат, обумовлює різні його трактування. На нашу думку, виходячи з аналізу специфіки роботи судових органів, інформаційне забезпечення слід розглядати як комплекс складових, що ґрунтуються на наданих судам ресурсах і забезпечують основні напрямки їх діяльності, задовольняють інформаційні потреби, необхідні для здійснення судовими органами своїх повноважень. У вказаній сфері можна виокремити два види процесів:

1) процес обігу інформації (виробництво і поширення інформації; формування інформаційних ресурсів, підготовка інформаційних продуктів і надання інформаційних ресурсів; пошук, отримання і використання інформації);

2) процес забезпечення обігу інформації (створення і впровадження інформаційних технологій та засобів їх забезпечення, регулювання процесу обігу інформації, створення й застосування засобів і механізмів інформаційної безпеки).

Таким чином, інформаційне забезпечення судів є управлінською діяльністю, здійснюваною уповноваженими органами і посадовими особами, спрямованою на формування інформаційних систем та організацію їх використання з метою задоволення інформаційних потреб у судовій інформації осіб, що приймають процесуальні і управлінські рішення.

З метою комплексного дослідження проблем інформаційного забезпечення судової діяльності виділено два аспекти системи інформаційно-правового забезпечення: фактичний (процеси отримання інформації, інформатизація, форми доступу до інформації, комп'ютерні технології тощо) та юридичний (правове врегулювання даних процесів).

На підставі аналізу елементів інформаційного забезпечення діяльності судів фактичну частину запропоновано поділити на інформаційно-аналітичну, інформаційно-технічну та інформаційно-комунікативну складові. До основних завдань інформаційно-аналітичної складової інформаційного забезпечення слід віднести такі:

– забезпечення суддів, їх помічників та службовців апарату суду інформаційними та аналітичними матеріалами з проблем розвитку суспільства, правових, політичних, економічних, соціальних, інших проблем, ефективності судового процесу, світового досвіду судової діяльності тощо;

- бібліотечне та бібліографічне обслуговування суддів, їх помічників, службовців апарату суду, поповнення та систематизація бібліотечного фонду, ведення електронних каталогів тощо;
- надання доступу до іноземної літератури з питань судової практики та довідкових видань українською мовою;
- забезпечення постійного аналізу практики застосування чинного законодавства з метою сприяння реалізації судового контролю;
- підготовка інформаційних матеріалів з питань вирішення окремих правових питань щодо законодавства окремих країн;
- співробітництво з аналітичними підрозділами органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- організація моніторингу ефективності чинного законодавства України та прогнозування наслідків його застосування;
- надання науково-методологічної та освітньої допомоги суддям й іншим працівникам судового апарату, зокрема через портал для професійного спілкування, обміну досвідом та дистанційного навчання працівників судів усієї України [18] тощо;

Інформаційно-технічна складова забезпечення судової діяльності як функція покладена на Державну судову адміністрацію України. Основними завданнями ДСА (а в рамках дослідження – й інформаційно-технічного забезпечення) є:

- формування та підтримання в належному стані інтегрованого банку даних, що забезпечує судову діяльність;
- організація роботи з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контроль стану діловодства в судах загальної юрисдикції;
- організація комп'ютеризації судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу в судах;

- забезпечення судів необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів;
- забезпечення функціонування автоматизованої системи визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- забезпечення ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових і службових осіб;
- взаємодія з відповідними органами та установами, в тому числі інших держав, з метою вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів;
- затвердження положення про бібліотеку суду та вжиття заходів для створення бібліотек у судах **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**;
- забезпечення роботи, програмно-технологічна підтримка автоматизованої системи документообігу в судах загальної юрисдикції;
- забезпечення роботи, програмно-технологічна підтримка та вдосконалення офіційного веб-порталу судової влади;
- організація та контроль діяльності територіальних управлінь ДСА України, заснування в установленому порядку засобів масової інформації;
- забезпечення судів та суддів символами судової влади (Державний Прапор України, зображення Державного Герба України), мантиями та суддівськими нагрудними знаками;
- затвердження зразків бланків і печаток судів, а також забезпечення виготовлення посвідчень судді, голови суду та його заступника, судді у відставці, народного засідателя, присяжного тощо.

Інформаційно-комунікативне забезпечення діяльності судів пов'язане з аналізом інформаційного поля, висвітленням роботи суду, зокрема із гласністю судової гілки влади. Інформаційно-комунікативне забезпечення здійснюють: Державна судова адміністрація України [31], державне підприємство «Інформаційні судові системи» [32], «Вісник Конституційного

Суду України» [24], «Вісник Верховного Суду України» та «Рішення Верховного Суду України», «Часопис цивільного і кримінального судочинства», «Кримінальне судочинство. Судова практика у кримінальних справах», «Цивільне судочинство. Судова практика у цивільних справах», «Вісник господарського судочинства» [22], «Вісник Вищого адміністративного суду України» [19], «Вісник Вищої ради юстиції» [21], «Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» [20], «Вісник ДСА» [23], Єдиний державний реєстр судових рішень, професійна мережа «ФЕМІДА», офіційний веб-портал судової влади України, а також офіційні веб-сайти Конституційного Суду України, судів загальної юрисдикції (місцевих судів, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду України), Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь тощо.

Інформаційне забезпечення та його складові охоплюють надходження, систему руху й перетворення інформації, включаючи класифікаційні переліки всіх даних, методи їх кодування, зберігання та передавання. Розроблення інформаційного забезпечення спрямоване на використання технічних засобів управління для постачання необхідної інформації судам (суддям) з метою організації, по-перше, безперервного процесу збирання, опрацювання, зберігання й пошуку інформації, а також її передавання; по-друге, забезпечення високої надійності та ймовірності інформації відповідно до встановлених вимог щодо збирання та опрацювання.

Інформація та інформаційне забезпечення, незважаючи на тісний зв'язок, розглядаються самостійно. Інформаційна потреба в діяльності судів включає як безпосередню інформацію, специфіка і межі якої мають враховуватися, так і безпосередньо інформаційне забезпечення (засоби та умови її виявлення, подання, перероблення і зберігання, систематизації).

Відповідно вищенаведене визначення інформаційного забезпечення діяльності судів у контексті результатів, що отримані в процесі дослідження,

може бути уточнене таким чином: інформаційне забезпечення діяльності судів являє собою інформаційну діяльність відповідних органів, що включає комплекс інформаційно-аналітичних, інформаційно-технічних та інформаційно-комунікативних заходів і створює надійні умови для ефективного використання судами інформаційних ресурсів та інформаційно-комунікаційних технологій у своїй діяльності, а також правове врегулювання даних процесів.

Інформаційне забезпечення має своєю основною метою інформаційне обслуговування ухвалення процесуальних рішень, тобто являє собою дії щодо надання інформації, потрібної для судової діяльності, в необхідному місці на основі певних процедур із заданою періодичністю. Інформація надає можливість приймати обґрунтовані й правильні процесуальні рішення. Вона дозволяє також ефективно управляти діяльністю суду. Слід зауважити, що процес інформаційного забезпечення також повинен бути керованим. Управління процесом інформаційного забезпечення означає оцінювання інформаційних потреб за кожним видом судочинства і в рамках кожної функції управління судом; регулювання документообігу всередині структури і зовні; його раціоналізацію, стандартизацію типів і форм документів, типізацію інформації і даних; подолання проблеми несумісності типів даних; побудову системи управління даними тощо.

Висновки до розділу 1

1. Виникнення інформаційних правовідносин у судовій діяльності, як і будь-яких інших правовідносин, засноване на формально-юридичних передумовах, до яких належать норма права, право- та дієздатність відповідних суб'єктів, юридичний факт, які стосовно названих правовідносин мають свою специфіку.

2. Важливим кроком у розвитку інформаційних правовідносин у системі судоустрою України та забезпечення інформаційної відкритості

органів судової влади стала поява персональних веб-сайтів, які містять усю необхідну інформацію, що ілюструє призначення, компетенцію того чи іншого судового органу.

3. Інформаційні правовідносини в системі судоустрою можна визначити як врегульовані правом і охоронювані державою суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва, збирання, отримання, зберігання, перетворення, пошуку, передачі, поширення, споживання інформації органами судової влади, а також функціонування інформаційної інфраструктури, учасники яких виступають носіями інформаційних прав і обов'язків.

4. Інформаційні правовідносини в системі судоустрою характеризуються через сукупність низки специфічних ознак: наявність спеціальних суб'єктів інформаційної діяльності; наявність спеціальних об'єктів інформаційної діяльності; взаємозв'язок зазначених суб'єктів та об'єктів через інформаційні правовідносини.

До суб'єктів інформаційних правовідносин у системі судоустрою можна віднести:

- суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України;
- Державну судову адміністрацію;
- Вищу кваліфікаційну комісію суддів;
- органи суддівського самоврядування;
- Школу суддів України;
- Службу судових розпорядників.

Об'єктом даних правовідносин є інформація, в тому числі інформаційні ресурси (документи, банки і бази даних, архіви, бібліотеки тощо) та інформаційна інфраструктура (організаційні структури, що забезпечують збирання, оброблення, зберігання, розповсюдження, пошук і передачу інформації, в тому числі забезпечують інформаційну безпеку; інформаційно-телекомунікаційні структури; інформаційні, комп'ютерні й телекомунікаційні технології тощо).

5. Проведений аналіз також свідчить, що ступінь впливу ІТ на інноваційну готовність до появи нових технологій суттєво відстає від розвитку телекомунікацій та апаратно-програмних засобів, наукового, економічного та інституціонального забезпечення розвитку і проникнення ІТ у діяльність судової гілки влади. Водночас подальша еволюція інформаційних технологій вимагає знаходження раціональних стратегій їх розвитку та управління цим процесом, зокрема стабільність роботи судової влади передбачатиме не тільки інтенсивне використання та поширення ІТ у діяльності судів, а й досягнення збалансованості їх інформаційного забезпечення в нових умовах.

6. Основою інформаційного забезпечення судів загальної юрисдикції є формування й використання інформації та інформаційних ресурсів. Інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Інформаційні ресурси суду є складовою частиною інформаційних систем, під якими розуміють організаційно впорядковані сукупності документів (масивів документів) та інформаційних технологій, зокрема з використанням засобів обчислювальної техніки і зв'язку, що реалізують інформаційні процеси.

Документи, що становлять інформаційні ресурси суду, становлять:

- організаційні документи;
- розпорядчі документи;
- документи по особовому складу.

До документів, що формуються у сфері діяльності суду, належать:

- цивільні справи;
- кримінальні справи;
- адміністративні справи;
- матеріали судового контролю, пов'язані з розглядом заяв, клопотань, застосуванням примусових заходів медичного характеру тощо;
- матеріали проваджень із накладення процесуальних покарань: штрафів, про звернення застави в дохід держави;

- номенклатура справ;
- журнали;
- форми статистичного обліку і звітності;
- виконавчі документи;
- довідки тощо.

7. Такі поняття, як інформація та інформаційне забезпечення, незважаючи на тісний зв'язок, мають розглядатися окремо. Інформаційна потреба в діяльності судів включає як безпосередню інформацію, специфіка і межі якої мають враховуватися, так і безпосередньо інформаційне забезпечення (засоби та умови її виявлення, подання, перероблення, зберігання, систематизації).

8.3 метою комплексного дослідження проблем інформаційного забезпечення судової діяльності виділено два аспекти системи інформаційно-правового забезпечення: фактичний (містить інформаційно-аналітичну, інформаційно-технічну та інформаційно-комунікативну складові) та юридичний (правове врегулювання даних процесів, як-от інструкції з діловодства тощо).

9. Інформаційне забезпечення судової діяльності та його складові охоплюють надходження, систему руху й перетворення інформації, включаючи класифікаційні переліки всіх даних, методи їх кодування, зберігання та передавання. Розроблення інформаційного забезпечення спрямоване на використання технічних засобів управління для надання необхідної інформації судам (суддям) з метою організації, по-перше, безперервного процесу збирання, опрацювання, зберігання й пошуку інформації, а також її передачі; по-друге, високої надійності та імовірності інформації відповідно до встановлених вимог щодо збирання та опрацювання.

10. Інформаційне забезпечення діяльності судів визначено як інформаційна діяльність відповідних органів, що включає комплекс інформаційно-аналітичних, інформаційно-технічних та інформаційно-

комунікативних заходів та створює надійні умови для ефективного використання судами інформаційних ресурсів та інформаційно-комунікаційних технологій у своїй діяльності, а також правове врегулювання даних процесів.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

2.1. Правові засади інформаційного забезпечення діяльності судів

Важливе значення для зміцнення незалежності та підвищення ефективності правосуддя має вирішення проблем правового регулювання інформаційного забезпечення судочинства. Формування правової держави і судова реформа потребують перетворень в аналізованій сфері діяльності, її демократизації, забезпечення всебічного сприяння судам у виконанні їх функцій.

За час існування України як незалежної держави фактично було створено основу національної правової системи, яка в цілому відповідає рівневі суспільних відносин перехідного періоду. Досі ця система розвивалася шляхом кількісного накопичення масиву відповідних нормативних актів, спрямованих на регулювання окремих сфер суспільних відносин, а також постійного внесення до них численних змін і доповнень. Критичне й творче переосмислення цього масиву з метою приведення його в єдину, зручну для застосування систему нормативно-правових приписів можливе, на думку деяких авторів, шляхом створення на основі науково виваженої концепції Зводу законів України як універсальної форми систематизації законодавства, здійснюваної з метою вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, забезпечення надійності, стабільності й доступності законодавства, зміцнення законності й правопорядку [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 16–17].

Кожна держава встановлює в суспільних відносинах певний порядок, котрий за допомогою виданих нею нормативно-правових актів забезпечується, охороняється і захищається. Правове регулювання охоплює більшість сфер людської життєдіяльності та існування природного середовища. При цьому розширюються межі нормативного впливу на

суспільні відносини відповідно до їх стану, потреб у змінах. За допомогою такої діяльності правова система підтримується в активному стані, встановлюються, змінюються чи скасовуються правові норми [25, с. 59].

Отже, правове регулювання, по-перше, за своєю природою є специфічним різновидом соціального регулювання, спрямованим на досягнення певних результатів у житті суспільства; по-друге, здійснюється за допомогою певної системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституційного утворення – регулятора [4, с. 348].

Під правовим регулюванням інформаційного забезпечення діяльності судів, результатом якого є створення правових засад його здійснення, слід розуміти комплекс юридичних засобів, за допомогою яких держава визначає права і обов'язки органів, що його здійснюють, а також порядок їх реалізації.

Дослідження правових засад інформаційного забезпечення діяльності судів передбачає перш за все з'ясування кола суспільних відносин, які в ньому виникають, тобто визначення предмета правового регулювання. Ним охоплюються всі суспільні відносини, які виникають у процесі одержання, використання, поширення та зберігання відомостей та/або даних, і в даних соціально-політичних умовах потребують такого впливу, що здійснюється за допомогою юридичних норм та всіх інших юридичних засобів, які утворюють механізм правового регулювання. Наявність специфічної групи суспільних відносин у зазначеній сфері, суб'єктами яких є й органи державної влади, і громадяни, обумовлює необхідність їх нормативно-правової регламентації.

Одним із початкових, вихідних елементів правових засад є юридичні норми, які становлять нормативну основу, серцевину механізму правового регулювання [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 537]. У свою чергу, ефективність діяльності уповноважених органів щодо інформаційного забезпечення залежить від того, наскільки ці органи є дієвими і здатними до реалізації своїх повноважень.

Враховуючи значущість досконалого, високоефективного нормативно-правового врегулювання інформаційного забезпечення діяльності судів, що є вихідною основою забезпечення законності в інформаційній сфері, правові засади інформаційного забезпечення діяльності судів безперечно мають відповідати Конституції України, нерозривно бути пов'язаними з підвищенням ролі законів України та дотриманням принципу верховенства права та реальності забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Тільки верховенство Конституції і Закону в системі нормативно-правових актів держави забезпечує високу якість, єдність та внутрішню узгодженість будь-якої діяльності органів державної влади в Україні.

У складі правових засад інформаційного забезпечення судової діяльності провідна роль належить, звичайно, Конституції України. Це пояснюється передусім властивостями та особливостями Конституції як нормативно-правового акта.

Конституція – це нормативно-правовий акт чи група таких актів, де знаходять своє відображення і закріплення основні засади державного та суспільного ладу, державно-територіальний устрій та адміністративно-територіальний поділ, права і свободи людини і громадянина, форми здійснення народовладдя, поділ і організація державної влади та місцевого самоврядування [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 5]. Закладаючи основи діяльності органів державної влади, конституція стає фактором єдності системи національного права, її несуперечливості, забезпечення стабільності та динамізму. Конституція України є юридичною базою для поточного законодавства, оскільки саме на її виконання приймаються інші закони, в тому числі вказані в самому тексті Конституції. Основні положення Конституції України конкретизуються, деталізуються і розвиваються в поточному законодавстві [25, с. 62].

Проте Конституція України не може детально врегулювати всі галузі суспільного життя. Тож у правовому регулюванні значну роль відіграють Закони України – прийняті в особливому порядку нормативно-правові акти з

основних питань життя держави, що безпосередньо відображають загальнодержавну волю і мають вищу (після Конституції) юридичну силу. В Конституції України закріплюється положення про те, що організація і діяльність органів виконавчої влади визначаються виключно законами. При цьому значення законів у ході становлення правової держави постійно зростає, оскільки верховенство закону є невід'ємною ознакою демократичної правової держави. Верховенство закону виявляється насамперед у суворій відповідності йому всіх інших нормативних актів, оскільки закони, як зазначалося, мають найвищу юридичну силу [25, с. 63].

Правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів засноване на правових нормах, що містяться в різних нормативних актах, покликаних упорядкувати суспільні відносини, що виникають у даній сфері. На нашу думку, в рамках даного підрозділу недоцільними є навіть спроби перерахувати всі нормативні акти, які регулюють інформаційне забезпечення діяльності судів. У процесі дослідження було опрацьовано близько двохсот різних нормативних актів із досліджуваної тематики, перерахувати всі в рамках даної роботи неможливо. Крім того, практично кожен нормативний акт має приклади правозастосування шляхом прийняття актів управління. З огляду на поступове реформування всієї системи судочинства та постійного курсу на інформатизацію дослідженню підлягали і програмні документи, які не мають нормативно-правового характеру і більш подібні до актів управління або методичних рекомендацій. Тому нижче буде названа та коротко схарактеризована роль найбільш значущих чи показових актів, які формують правові засади інформаційного забезпечення діяльності судів.

Передусім необхідно, знову ж таки, звернутися до Конституції України [50], яка закріплює основні засади правового регулювання в будь-якій сфері, в тому числі щодо інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні.

Конституція України передбачає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3). Дана норма закріплює першочергове значення забезпечення прав людини, інтереси держави, таким чином, є другорядними.

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (ст. 6). Таке положення гарантує недоторканність та незалежність органів судової влади від впливу інших органів держави.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19). Норма закріплює аксіому правового статусу посадових осіб і самих державних органів – дозволено робити тільки те, що прямо передбачено законом.

Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31). Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого

самоврядування, установах і організаціях із відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею (ст. 32). Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ст. 34).

Названі в попередньому абзаці норми встановлюють гарантії інформаційної безпеки особи і водночас надають повноваження органам правосуддя обмежувати це право для інформаційного та доказового забезпечення діяльності судів.

Основними засадами судочинства є: змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами. Саме ця норма встановлює конституційну основу (необхідність) належного інформаційного забезпечення діяльності судів.

Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів. Норма передбачає, хто і яким чином фінансує діяльність судів.

Крім того, в Конституції України припустимо виділити норми, які стосуються повноважень інших органів влади, але їх реалізація безпосередньо стосується діяльності судів. Так, згідно з пунктами 5, 6 ч. 1 ст. 85 Конституції України Верховна Рада України визначає засади внутрішньої (у тому числі правової) політики держави, затверджує загальнодержавні програми розвитку. Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 92 Основного Закону виключно законами України визначаються судоустрій,

судочинство, статус суддів. Таким чином, саме Парламент має визначити концептуальні засади судоустрою, судочинства та статусу суддів України.

На думку представників Ради суддів України, саме в Конституції України потрібно визначити як органи судової влади, так і інші органи, покликані забезпечувати діяльність судів, які входять до складу судової системи (можливо, до таких органів слід віднести суди, Вищу раду правосуддя, кваліфікаційні комісії суддів, органи суддівського самоврядування, Державну судову адміністрацію України).

Проведений аналіз правового регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів свідчить, що в Україні розроблено та прийнято цілу низку нормативних актів для регулювання досліджуваної сфери. Це різні за своїм призначенням та юридичною силою документи, але всіх їх об'єднує мета регулювання – забезпечення належної роботи органів правосуддя. З метою уникнення непослідовного хаотичного перерахунку нормативних актів пропонується класифікувати їх залежно від ролі в правовому регулюванні інформаційного забезпечення діяльності судів.

Усі названі нормативні акти необхідно поділити на такі групи:

- нормативно-правові акти, які встановлюють правовий статус суб'єктів інформаційного забезпечення діяльності судів;
- нормативно-правові акти, які регулюють інформаційно-аналітичний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів;
- нормативно-правові акти, які регулюють інформаційно-технічний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів;
- нормативно-правові акти, які регулюють інформаційно-комунікативний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів.

Зрозуміло, що в окремих випадках один і той самий закон може регулювати правовідносини одразу в кількох із названих напрямків, що пояснюється як системністю права в цілому, так і специфікою суддівської діяльності зокрема.

Системоутворюючим нормативним актом у досліджуваній сфері є Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Його необхідно характеризувати безвідносно до названого вище напрямку інформаційного забезпечення діяльності судів, адже він визначає в цілому правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права, визначає систему судів загальної юрисдикції, статус професійного судді, народного засідателя, присяжного, систему та порядок здійснення суддівського самоврядування і встановлює систему і загальний порядок забезпечення діяльності судів та регулює інші питання судоустрою і статусу суддів.

У частині встановлення правового статусу суб'єктів інформаційного забезпечення діяльності судів Закон України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає порядок створення та закріплення основних завдань всіх органів судової системи.

У частині інформаційно-аналітичного забезпечення судів Закон України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються Конституцією України, процесуальним та іншими законами. Суддя має право вдосконалювати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку. Крім того, суддя періодично повинен проходити підготовку в Національній школі суддів України.

У частині інформаційно-технічного напрямку інформаційного забезпечення діяльності судів, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що суддя забезпечується окремим кабінетом, робочим місцем та необхідними для роботи засобами. Судові органи, інші органи державної влади беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, передбачених цим та іншими законами. Завдання технічного забезпечення судів виконується не тільки судовими органами.

Враховуючи, що ДСА України здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом, закон указує що вона, зокрема:

- забезпечує належні умови діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених Законом;

- вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення;

- вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів;

- забезпечує необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації;

- організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства в судах загальної юрисдикції;

- готує матеріали для формування пропозицій щодо бюджету судів;

- організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу в судах; забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів;

- забезпечує функціонування автоматизованої системи визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

- забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб, забезпечує функціонування системи відеоконференцзв'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відеоконференції.

У частині інформаційно-комунікативного напрямку інформаційного забезпечення діяльності судів Закон України «Про судоустрій і статус

суддів» передбачає: гласність судового процесу; загальні положення стосовно можливості отримання як у суді, так і судом інформації від суб'єктів, які нею володіють; надання права Голові Верховного суду України представляти інтереси судової влади в міжнародних організаціях; представлення ДСА України судів у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених цим Законом тощо.

Вимоги Закону України «Про судоустрій і статус суддів» конкретизуються та реалізуються в інших нормативних актах залежно від напрямків, названих вище.

Серед нормативно-правових актів, які регулюють інформаційно-аналітичний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів, передусім необхідно відзначити всі процесуальні кодекси, адже саме вони передбачають отримання інформації суддями з усіх дозволених джерел, в тому числі доказів, для здійснення правосуддя.

Інформаційно-аналітичне забезпечення судів здійснюється за допомогою правового закріплення права доступу судів до всіх наявних баз даних, доступ до яких не заборонений законодавством.

Неабияке значення для належного відправлення правосуддя має функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень, адже судді при вирішенні справи по суті, особливо в категоріях справ, які рідко зустрічаються в практиці, мають змогу переглянути практику інших судів різних інстанцій у таких самих правових ситуаціях, що неабияк спрощує та пришвидшує роботу судів і сприяє напрацюванню єдиної практики застосування законодавства.

Щодо нормативно-правових актів, які регулюють інформаційно-технічний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів, то проведений аналіз законодавства свідчить, що даний напрямок є одним із найбільш важливих. Причиною цього є те, що саме завдяки передовим

технічним рішенням та програмно-апаратним комплексам і здійснюється інформаційне забезпечення діяльності судів.

Залежно від тих технічних аспектів, які підлягають правовому регулюванню, всі нормативні акти в цьому напрямку, можна умовно поділити на групи, спрямовані на:

- виконання заходів щодо інформатизації судів у рамках загальнодержавної програми з інформатизації;
- створення та функціонування Єдиної судової інформаційної системи, включаючи електронний документообіг;
- захист інформації.

Основними законодавчими та нормативно-правовими актами у сфері інформатизації, зокрема, є закони України: «Про Національну програму інформатизації» та «Про Концепцію Національної програми інформатизації». На нашу думку, значних відмінностей реалізації цих законів в органах судової влади та інших органах державної влади немає, а тому немає і потреби докладно на них зупинятися – це може бути предметом поглиблених досліджень.

Правовою основою для захисту інформації в діяльності судів є Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [68]. Указаний Закон регулює відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах. На його виконання у всіх державних органах запроваджуються комплексні системи захисту інформації.

У зв'язку із значною кількістю об'єктів інформаційної діяльності ЄСІС створення комплексної системи захисту інформації Єдиної судової інформаційної системи потребує додаткового фінансування, спрямованого на закупівлю засобів криптографічного захисту інформації, типізацію та оновлення серверного й телекомунікаційного обладнання.

Нормативно-правові акти, які регулюють інформаційно-комунікативний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів.

Правовою основою інформаційно-комунікативного напрямку в діяльності судів є закони України: «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про інформацію», «Про доступ до судових рішень» тощо. Всі нормативні акти в зазначеній сфері передбачають взаємозв'язок органів судової влади з іншими суб'єктами правового поля. Показовим прикладом реалізації положень таких актів є Концепція створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Метою Концепції є формування підходів до створення, впровадження та функціонування системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, що забезпечує передачу необхідних даних за запитами в автоматичному режимі, оновлення первинних даних у разі їх зміни, пошук та узагальнення необхідної інформації під час взаємодії державних органів. Таким чином, держава створює всі умови для розвитку інформаційного суспільства та становлення електронної демократії, де кожен громадянин може створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися інформацією та знаннями, використовувати інформаційні технології для розширення можливостей реалізації власного потенціалу, сприяти суспільному й особистісному розвитку, підвищувати якість життя та створювати умови для відкритого і прозорого відправлення правосуддя.

Для досягнення належного рівня правових засад інформаційного забезпечення діяльності судів і високого рівня його ефективності, а також підвищення якості роботи судів як результату цієї діяльності необхідно структурувати та впорядкувати відносини в зазначеній сфері. Правове врегулювання інформаційного забезпечення діяльності судів полягає в урегулюванні за допомогою правових норм діяльності, спрямованої на формування інформаційних систем та організацію їх використання з метою

задоволення інформаційних потреб у судовій інформації осіб, що приймають процесуальні та управлінські рішення.

На думку деяких авторів, певний регулятивний вплив можуть справляти також індивідуальні правові акти. Прийняття таких актів, адресованих конкретним суб'єктам управління, сприймається іншими суб'єктами в багатьох випадках як встановлення загальних правил. За істотних прогалин у нормативних актах регулювання у такий спосіб має місце де-факто, що дало підстави для відокремлення індивідуального правового регулювання від загального (нормативного) [33, с. 109].

Отже, в цілому можна стверджувати наявність багатoelementних правових засад інформаційного забезпечення діяльності судів України, які складаються зі значного за обсягом розгалуженого масиву нормативно-правових актів різної юридичної сили. Проте варто констатувати, що відокремлені один від одного, різнопланові правові акти не здатні за своєю сутністю відігравати вагому роль і чинити цілісний правовий вплив на процес інформаційного забезпечення діяльності судів з огляду на те, що розвиток інформаційних систем судової системи випереджає розвиток наявної нормативно-правової бази.

2.2. Організаційно-методичні аспекти інформаційного забезпечення діяльності судів

Судова система, яка залишалась практично незмінною більше століття, може змінитися завдяки новітнім інформаційним технологіям. Саме тому, на нашу думку, важливо охарактеризувати моделі й методи інформаційного забезпечення діяльності судів із використанням сучасних інформаційних технологій як передумови інформатизації судової гілки влади, тим більше що комп'ютеризація судів сьогодні є стратегічним напрямом підвищення оперативності судочинства. Водночас вступ України до Європейського Союзу неможливий без впровадження міжнародних

стандартів обміну правовою інформацією (включаючи судову) в електронному вигляді через Інтернет [344].

Збільшується кількість пілотних проектів заміни судів єдиним сервісом, за допомогою якого можна подавати позови через Інтернет. Електронна система судочинства може суттєво знизити витрати на утримання судів і зменшити кількість людей, які працюють у цих структурах. Найбільш відомим подібним проектом є «Віртуальний суддя» (*Virtual Magistrate*) з мережного права, який надає можливість за 10 дол. кожному відвідувачеві сайту подати офіційну скаргу і протягом кількох днів одержати електронною поштою рішення кваліфікованого третейського судді. На жаль, така система поки що здатна працювати тільки при вирішенні нескладних справ, коли документів небагато, не потрібно допитувати свідків і брати свідчення під присягою. Іншим масштабним проектом є інтерактивна система вирішення спорів між власниками торгових марок та імен доменів Всесвітньої організації з інтелектуальної власності WIPO.

Інформаційні зв'язки судів не обмежуються використанням розподілених баз даних та передаванням електронних документів. Ілюстрацією до цього твердження є система відеоконференцзв'язку для дистанційної участі засуджених у касаційних судових засіданнях. Її розроблення ініційоване Верховним Судом Російської Федерації і зумовлене тим, що згідно з рішенням Конституційного Суду суди мають забезпечити участь у касаційних засіданнях усіх засуджених, які подали відповідне клопотання. При цьому виникає низка проблем, пов'язаних з організацією конвоювання засуджених зі слідчих ізоляторів, охороною в суді та оплатою витрат на доставку засуджених до місця розгляду справи. Дана проблема вирішується шляхом використання комп'ютерів і засобів телекомунікацій, що відповідає міжнародній практиці і не суперечить закону.

Необхідно передбачити сумісне використання обладнання, що використовується підсистемами відеоконференцзв'язку і протоколювання та

звукозапису судового засідання. Відеоконференція (англ. videoconference, або videoteleconference) – це телекомунікаційна технологія, що забезпечує одночасне двостороннє передавання, оброблення, перетворення та представлення інтерактивної інформації на відстані в режимі реального часу за допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки. Відеоконференція – один із видів Groupware, програмного забезпечення для взаємодії між людьми, що спільно працюють над однією проблемою. Відеоконференції відрізняються від відеодзвінків тим, що відеоконференції покликані обслуговувати конференції, а не окремих осіб.

Базою впровадження інформаційних технологій у Верховному Суді України є локальна комп'ютерна мережа, яка на даний момент поєднує на основі оптоволоконних каналів два адміністративні будинки суду і забезпечує групову роботу та спільне використання мережних ресурсів і баз даних майже двома сотнями користувачів – суддями й працівниками апарату. Кожне робоче місце оснащено засобами роботи з електронною поштою і має доступ до глобальної мережі Інтернет. Створено можливості використання вказаних ресурсів іншими судами України [144].

У зв'язку із значними методичними труднощами та великим обсягом робіт упровадження нових інформаційних технологій відбувається поступовим уведенням у дію та розвитком окремих інформаційних систем, які в перспективі утворять єдину інформаційну систему Верховного Суду України. Серед них можна назвати такі.

1. Автоматизована система судового діловодства «КАРС», розроблена і введена в експлуатацію 1998 р. у Верховному Суді України спільно з науково-виробничою фірмою «КІМ». Система охоплює весь цикл діловодства у скаргах і зверненнях від їх надходження до накопичення в архіві Верховного Суду України та передачі матеріалів до Державного комітету архівів України [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 581]. Система «КАРС» автоматизує процес реєстрації скарг, який полягає у виконанні роботи з ідентифікації скарги («розмітка») та у формуванні

відповідного провадження («заведення»). До бази даних вводяться відомості про номер провадження, дату заведення, суд, рішення якого оскаржується, головуючого засідання в першій інстанції, сторони або засудженого (прізвище, ім'я та по батькові, назва юридичної особи), статті, міру покарання, для неповнолітніх – дату народження.

У процесі розгляду скарги (для першої інстанції – справи) в базу даних вводиться така інформація: категорія скарги (касаційна скарга, касаційне подання, окрема скарга, окреме подання, окрема скарга (подання) на постанову про застосування заходів адміністративного стягнення); дата, на яку призначено розгляд скарги у Верховному Суді України; дата передачі справи судді; прізвище судді, якому передано справу на розгляд. Вноситься також уся інформація про перенесення дати розгляду справи та направлення на дооформлення. Після завершення процесу розгляду скарги (справи) і винесення відповідного рішення фіксуються результати її розгляду (знято з розгляду, відкликано, направлено до обласного суду тощо). До бази даних заноситься повний текст рішення чи ухвали.

Система «КАРС» оснащена засобами пошуку. За будь-якими даними, що попередньо були внесені в базу, можна здійснити пошук потрібного провадження або отримати відповідь, що подібна скарга у Верховному Суді не розглядалась [44]. Впровадження даного програмного комплексу поліпшило умови праці секретарів (у роботі стали непотрібними великі та маленькі картки, шафи для їх зберігання), підвищилась якість роботи секретаріату, зникла проблема дублювання карток.

Для автоматизації роботи архіву та процесів взаємодії канцелярій із ним розроблено підсистему «Архів». Система забезпечує як щорічну передачу проваджень на зберігання в архів із канцелярій, так і щоденну взаємодію. У першому випадку описи проваджень, які передаються до архіву, автоматично створюються засобами системи, що значно полегшує і прискорює роботу фахівців канцелярій, оскільки тепер не треба виконувати досить громіздку машинописну роботу зі створення цих описів. Система

також веде облік тих проваджень, які на момент передачі в архів знаходяться у процесі розгляду. Усе це сприяє більш чіткому і правильному виконанню зазначених робіт [44].

Щоденна робота канцелярій з архівом пов'язана з веденням шести журналів, у яких фіксуються дані запитів до архіву і результати пошуку проваджень у ньому. У підсистемі «Архів» використовується один електронний журнал, і при цьому розмежовуються права доступу до даних з того чи іншого робочого місця. Таке розмежування прав забезпечує відповідальність кожного працівника за внесення, зміну і використання даних про переміщення провадження від одного робочого місця до іншого.

Впровадження системи «Архів» значно зменшило сумарну кількість операцій, які виконуються працівниками, і кількість звернень до архіву, оскільки відразу при розмітці в канцелярії можна одержати відповідь, де знаходиться дане провадження. Усе це разом сприяє скороченню часу, що минає з моменту надходження скарги до її розгляду [60-70].

Система «КАРС» оснащена засобами, призначеними для підтримки роботи відділу прийому громадян – робоче місце «Прийом громадян». Впровадження цієї підсистеми значно полегшує і прискорює роботу працівників відділу, оскільки система дає змогу здійснювати пошук інформації про скаргу чи заяву громадян у Верховний Суд України без звернення до канцелярій та одержувати інформацію про будь-яке провадження незалежно від того, де воно міститься, – у канцелярії чи в архіві, а також про існування даного провадження, місце його знаходження, стадії розгляду, переглядати перелік і текст документів, що є в даному провадженні.

У рамках системи «КАРС» вирішено завдання автоматизованого збирання статистичних даних для формування затвердженої Міністерством юстиції України статистичної звітності, досліджено процес нагромадження статистичних даних у судових колегіях, на підставі процесуальних норм та інструктивних матеріалів розроблено чіткі правила занесення інформації до

бази даних. Слід зазначити, що впровадження автоматизованої системи статистичної звітності істотно скоротило час формування відповідних таблиць. Наприкінці півріччя на виконання вказаних робіт витрачається лише п'ять хвилин роботи комп'ютера. Такий результат особливо відчутний під час формування звітності за розглядом кримінальних скарг (при паперовій технології на виконання цієї роботи відводилося два тижні).

Подальша робота з розширення функціональних можливостей системи «КАРС» полягає у формуванні автоматизованих засобів ведення журналів обліку, засобів формування внутрішніх статистичних форм та довідок, автоматизації процесу розподілу скарг для розгляду.

2. Система планово-економічного відділу «Радамант», розроблена спільно з НДЦ «Крокус» кафедри спеціалізованих комп'ютерних систем Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Система «Радамант» призначена для підтримки процедур складання плану бюджету та аналізу його виконання, автоматизації статистичної звітності, створення баз даних для збереження архівної інформації про фінансові операції [40]. База даних системи «Радамант» містить багато довідників, класифікаторів (товарів, послуг, штатних одиниць), що робить систему дуже зручною і гнучкою в користуванні.

3. Система «КАДРИ Верховного Суду України», розроблена ТОВ «МККУ-Мережі» для ведення кадрового обліку в управлінні кадрів. Дана система складається з таких підсистем:

– підсистема ведення особових карток, що дає змогу оперативно, не звертаючись до паперового варіанта, переглянути будь-яку інформацію з особової справи (посада, оклад, надбавка, ранг, клас, відомості про рішення кваліфікаційної комісії, стаж, відпустки, лікарняні тощо). Вона функціонує з урахуванням специфіки ведення особових справ у Верховному Суді України, тобто відокремлює ведення кадрового обліку суддів і працівників апарату. Разом із тим система підтримує експорт-імпорт даних із системи

«Картка» Головного управління державної служби України, що спрощує кадровий облік державних службовців у разі зміни місця роботи;

– підсистема «Штатний розпис» дає змогу вести штатний розклад установи (чинний на певний день), а також його архів. У цій підсистемі реалізовано функції зарахування особи до штату суду, звільнення та просування по службі в межах установи з подальшим автоматичним оновленням особових карток. На основі даних підсистеми здійснюється автоматичне одержання таких форм звітності: форма 1-КЮ (державна статистична звітність про склад суддів і апарату Верховного Суду України); форма 9-ДС (державна статистична звітність про склад державних службовців Верховного Суду України); штатна книга; звіти про стан штатного розкладу. Впровадження зазначеної системи здійснюється з урахуванням можливого майбутнього кадрового обліку всього суддівського корпусу України.

4. Довідкові системи, які забезпечують відбір та перегляд раніше підготовленої інформації – «Законодавство», «Закон», «Суди України».

5. Система «Судові рішення». Завдяки застосуванню цієї системи має бути забезпечено нагромадження інформації щодо судової практики і створено умови для її подальшої аналітичної обробки, зокрема для багатокритеріального аналізу та узагальнення. Для вирішення цього завдання створено базу даних судової практики, де кожне судове рішення класифіковано за розробленими класифікаторами, пов'язано з проходженням відповідної справи та доповнено матеріалами узагальнення судової практики. Така база даних містить рішення Верховного Суду України з 1998 р. За допомогою спеціально розроблених засобів упроваджується механізм передавання даних з оперативної системи «КАРС» [44].

Робота суддів і суду в цілому – відправлення правосуддя, що виражається в підготовці і винесенні вироків, рішень, визначень, випуску процесуальних документів у точно визначений термін і за встановленою

формою. Значну частину свого часу суддя неминуче витрачає не лише на свою головну діяльність – підготовку й ухвалення юридичного рішення, а й на рутинну багаторазово повторювану роботу – написання або друкування однакових процесуально необхідних словесних зворотів, що повторюються в кожному однотипному документі. З появою персональної комп'ютерної техніки для цих завдань почали використовувати текстові редактори (зокрема MS Word). При цьому документ, ретельно підготовлений і взятий як зразок, надалі доповнюється необхідними для певної справи конкретними даними – замінюються прізвища, посилання на процесуальні статті тощо. Це значно скорочує час, необхідний для підготовки документа, водночас значно поліпшуючи його якість як з юридичного, так і з формального погляду. Останнє важливо, оскільки сприяє підвищенню авторитету судового документа в очах громадянина.

Однак створення повноцінних спеціалізованих шаблонів для більшого підвищення ефективності роботи вимагає майже професійних навичок із програмування і недоступне для обтяженого роботою судді. З іншого боку, голова суду та його апарат (помічники, канцелярія, архів, секретаріат суду) зобов'язані забезпечити чітке проходження справ через усі підрозділи суду, передачу справ суддям і від суддів у канцелярію та інші операції, докладно регламентовані інструкцією з діловодства в суді. Цей процес дуже чутливий до неминучих помилок – неправильно заповнена картка обліку, несвоєчасно зроблена в ній оцінка, неправильно зазначені реквізити в справі призводять до тяжких наслідків.

Інтегрована технологія діловодства забезпечує введення всієї необхідної інформації та її оброблення з метою реалізації функцій співробітників судів різних рівнів згідно з процесуальними нормами та інструктивними матеріалами.

Для формування інформаційного простору судів загальної юрисдикції, інших установ системи судоустрою України створено Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (ЄСІС). ЄСІС повинна

забезпечити інформаційну та технологічну підтримку судочинства на принципах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства і держави у вільному обміні інформацією та необхідними обмеженнями на розповсюдження інформації, а саме:

- створити умови для забезпечення законності й обґрунтованості прийнятих судових рішень;

- скоротити строки розгляду судових справ та скарг на основі використання інформаційних технологій;

- підвищити ефективність процесів судового та загального діловодства, підготовки даних судової статистики в судах шляхом скорочення часу на оброблення й передачу інформації;

- підвищити достовірність та повноту інформації, що створюється, використовується та накопичується в процесі діяльності судових органів;

- підвищити оперативність збору й оформлення судових матеріалів при підготовці й слуханні справ;

- забезпечити оперативний доступ суддів і працівників апаратів судів до актуальної інформації із чинного законодавства та судової практики;

- забезпечити об'єктивний аналіз судової практики і напрямків криміналізації суспільства на основі більших обсягів судової статистики й даних передісторії;

- підвищити оперативність інформаційної взаємодії судів різних інстанцій, ДСА, Ради суддів України, органів виконавчої влади, прокуратури, сторін судового процесу;

- підвищити ефективність інформаційних процесів кадрового, організаційного, матеріально-технічного й ресурсного забезпечення діяльності судів зі створенням інструмента інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень у всіх сферах забезпечення судової діяльності;

- підвищити інформованість суспільства про діяльність судів, забезпечення прозорості й відкритості стану системи правосуддя в Україні.

До основних завдань ЄСІС належать:

- уніфікація та оптимізація бізнес-процесів, автоматизація їх виконання, як результат – скорочення витрат часу та покращення адміністрування;

- забезпечення єдиної бази даних та пошукової системи в судових справах та документах, у тому числі ведення ЄДРСР;

- забезпечення інформаційної взаємодії між судами органами виконавчої влади, прокуратури та іншими заінтересованими організаціями та особами (проходження справ по інстанціях, передача справ за підсудністю тощо);

- створення єдиної системи формування статистичної звітності;

- впровадження єдиного порядку використання та ведення класифікаторів та довідників (ведення довідників «суди», «судді», «штатний розклад», «організації», «фізичні особи», «сторони процесу»; ведення класифікаторів справ, типів документів, реквізитів документів тощо);

- використання електронного цифрового підпису (ЕЦП);

- ведення БД судової практики, судових прецедентів, зразків та шаблонів документів;

- облік бланків суворої звітності та копій судових рішень, що створені з використанням бланків;

- забезпечення впровадження відеоконференцзв'язку між судами різних інстанцій та слідчих ізоляторів.

- автоматизація процесів діловодства суду, зменшення паперового діловодства: забезпечення технологічних процесів проходження судових справ; автоматизація процесів створення документів; автоматизація процесів ведення обліково-статистичних карток; процесуальний контроль; контроль виконання документів;

- автоматизація більшості типових завдань прийняття рішень: автоматизований розподіл судових справ; автоматичне призначення часу судових засідань; протоколювання та ведення звукозапису та, можливо, відеозапису судового процесу; створення звітів про стан розгляду справ;

- спрощення механізму створення звітів про стан розгляду справ;
- автоматизація процесів діловодства ДСА: автоматизація процесів створення документів; керування документообігом; контроль виконання документів;
- ведення порталу судової влади;
- доступ суддів до баз даних судових справ та ЄДРСР;
- доступ суддів до судової практики;
- доступ суддів до нормативно-правових та інших інформаційних баз даних.

ЄСІС включає функціональні підсистеми, що забезпечують діяльність суду, які залежно від типу об'єкта автоматизації в різних комбінаціях можуть бути об'єднані в автоматизовані комплекси. Також відповідно до типу об'єкта автоматизації кожна підсистема може мати адаптовану для нього конфігурацію.

Підсистема «Судове діловодство та документообіг» встановлюється на всіх об'єктах автоматизації та призначена для забезпечення судового діловодства на всіх стадіях судового процесу починаючи з надходження судової справи до суду, закінчуючи її передачею до архіву та зберіганням; автоматизації процесів проходження процесуальних документів; забезпечення загального діловодства і забезпечення документообігу внутрішніх та зовнішніх документів; здійснення процесуального контролю та контролю виконання документів та відстеження життєвого циклу справ та документів.

Блок методичного забезпечення розгляду справи відповідає за надання довідкової інформації щодо обраної справи. Довідкова інформація може включати тексти нормативно-правових актів, пов'язаних із категорією поточної справи; статей законів та кодексів, за якими здійснюється розгляд справи; посилання на подібні справи з судової практики з можливістю їх перегляду.

У рамках системи діловодства жоден із документів, який легалізовано (набув юридичної сили, підписаний та оприлюднений, зареєстровано з вхідним або вихідним номером, тощо), не може бути змінений або вилучений. Якщо легалізований документ втратив чинність або потребує змін, він може бути скасований тільки рішенням судді, що реєструється в системі окремим документом. Скасований документ може бути замінено знов прийнятим документом. Вилучати з системи інформацію про скасовані документи заборонено.

Підсистема «Судова статистика» встановлюється в судах, ДСА, ТУ ДСА, радах суддів та призначена для забезпечення ведення обліково-статистичних карток, здійснення логічного контролю коректності введеної інформації, формування звітів щодо стану здійснення судами правосуддя.

Підсистема «Розподіл судових справ» встановлюється в судах та призначена для автоматичного розподілу по суддям судових справ, що надійшли до суду, та призначення дня й часу (попереднього) розгляду справи. Підсистема розподілу інтегрована разом із підсистемою діловодства.

Підсистема «Кадри» встановлюється у відділах кадрів ДСА, Вищій раді юстиції, Кваліфікаційній комісії суддів, радах суддів та призначена для ведення організаційно-штатної структури судів та ДСА, обліку суддівських кадрів та працівників системи судоустрою (апарату судів, ДСА). Підсистема обліку даних є єдиним джерелом інформації про фізичних осіб – працівників судової системи. Дублювання інформації про одну й ту ж саму особу виключено. В інших підсистемах не може вводитися будь яка інформація стосовно працівника, не узгоджена з підсистемою обліку кадрів.

Підсистема «Аналітика» встановлюється на робочих місцях керівного складу суддів, ДСА, Ради суддів України та призначена для формування інформаційно-аналітичних звітів з різних аспектів діяльності судів, починаючи з аналізу матеріального, кадрового та іншого забезпечення, закінчуючи узагальненням оцінки діяльності судів, суддів, ДСА з метою

виявлення проблемних ділянок діяльності судової системи та підтримки управлінських рішень.

Підсистема «Законодавство та право» встановлюється в судах, ДСА, Раді суддів України та призначена для надання оперативного та зручного доступу до законодавства та інших нормативних та правових актів в електронному вигляді.

Підсистема «Матеріально-технічне забезпечення» встановлюється в ДСА України, ТУ ДСА, судах та призначена для обліку й організації управління об'єктами нерухомості судів і ДСА, матеріально-технічними, інтелектуальними та іншими ресурсами, що потребують обліку, організації збереження та поставок.

Підсистема «Протоколювання та звукозапис судового процесу» встановлюється в судах та призначена для ведення аудіопротоколу судових засідань, прослуховування звукозаписів судових засідань та, у разі необхідності, створення друкованих протоколів. Система протоколювання інтегрована разом із підсистемою діловодства та документообігу (створення нового протоколу не повинно вимагати повторного введення інформації стосовно справи). Системою обладнуються всі зали судових засідань судів із розрахунку одна система на кожного суддю загального місцевого суду та одна система на трьох суддів апеляційного суду.

Підсистема «Відеоконференцз'язок» встановлюється в судах, слідчих ізоляторах, інших установах та призначена для забезпечення проведення судових засідань без залучення до зали суду підсудних, які знаходяться в слідчому ізоляторі, або свідків з інших населених пунктів; для оперативного проведення нарад у віддаленому режимі. Системою відеоконференцз'язку обладнується один зал засідань суду. Такими системами забезпечуються передусім Верховний Суд України, вищі спеціалізовані та апеляційні суди.

Підсистема «Судова практика» встановлюється на робочих місцях суддів, може бути доступна адвокатам та іншим громадянам та призначена для узагальнення судової практики і підтримки процесу прийняття судових

рішень суддею в рамках єдиних підходів використання положень права. Система судової практики може передбачати два рівні – рівень судової практики суду та загальна судова практика.

Державний реєстр судових рішень призначений для публікації судових рішень судів загальної юрисдикції, крім судових рішень, які містять інформацію, що є державною таємницею. Вимоги до Державного реєстру визначаються Порядком ведення Єдиного державного реєстру судових рішень **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Передача судових рішень технічному адміністратору реєстру для подальшої публікації в Держреєстрі повинна проходити автоматично після легалізації судового рішення в підсистемі «Судове діловодство та документообіг». Механізми здійснення передачі рішень до Держреєстру та в підсистему судової практики повинні бути аналогічними.

На виконання вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» функціонує Єдина база даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень (далі – Єдина база даних). Функції держателя, а також ведення Єдиної бази даних відповідно до Положення про Єдину базу даних, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 січня 2011 р. № 5, виконує Державна судова адміністрація України. Ефективне функціонування Єдиної бази даних сприяє економії коштів державного бюджету, що витрачаються судами на поштові відправлення.

Залишається проблемним питання кадрового забезпечення апарату судів. У деяких судах працівники, які займаються судовою статистикою і веденням діловодства та архівної справи, не мають юридичної освіти. Особливий вплив має високий рівень плинності кадрів у судах, оскільки особистості, що мають більш високий професійний рівень та вищу юридичну освіту, не задоволені низьким рівнем матеріального забезпечення працівників апаратів судів та територіальних управлінь. З метою часткового вирішення цієї проблеми, пропонується проводити навчання, заняття,

семінари та стажування з метою фахового навчання, удосконалення та оновлення знань та умінь, підвищення кваліфікації працівників місцевих та апеляційних судів, які відповідають за ведення судової статистики та діловодства на місцях.

Істотною проблемою системи судової статистики залишається велика кількість показників у формах звітності судів. Назріла необхідність скорочення кількості показників звітності судів, які не використовуються при аналізі стану здійснення правосуддя, та введення у звітність тих показників, у яких є потреба. Необхідно розвивати даний напрямок роботи із залученням судових органів. Крім того, слід постійно контролювати роботу щодо приведення у відповідність до норм чинного законодавства нормативно-правових актів, які регламентують питання організації та ведення судової статистики, діловодства і архіву судів. Одночасно необхідно звернути увагу на те, що поліпшення якості заповнення і подання статистичної звітності залежить від вчасності та юридичної грамотності при заповненні працівниками судів документів первинного обліку **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

З метою вдосконалення автоматизованої системи документообігу необхідно проводити спільну роботу з представниками інформаційно-технічного середовища та судової системи, в тому числі шляхом подання зауважень та пропозицій до роботи програмного забезпечення: судами та територіальними управліннями відповідно до центру технічної підтримки програмного забезпечення та Державної судової адміністрації України в частині їх повноважень. Зауваження та пропозиції повинні містити не лише опис проблеми, а й бачення шляхів їх вирішення.

Не можна оминати увагою й подальше запровадження, супроводження та вдосконалення підсистеми «Електронний суд». Необхідність впровадження підсистеми «Електронний суд» зумовлена, по-перше, забезпеченням своєчасного отримання повісток та повідомлень про розгляд судових справ, по-друге, значною економією коштів на здійснення поштової

кореспонденції. Основними складовими цієї підсистеми є: забезпечення повної комп'ютеризації процесів судового діловодства, формування єдиного електронного архіву судових документів; забезпечення відкритого доступу учасників судового процесу до інформації шляхом створення відповідних online-сервісів у мережі Інтернет та встановлення в приміщеннях суду інформаційно-довідкових кіосків; впровадження системи електронної відправки та прийому процесуальних документів із застосуванням електронного цифрового підпису; налагодження системи електронного обміну з базами даних інших державних органів та установ.

Як висновок, можна додати, що, крім правових проблем у сфері впровадження і застосування інформаційних технологій в судовій системі України, актуальними є інформаційно-правові та процесуально-правові аспекти застосування інформаційних технологій. Великий обсяг роботи ще має бути виконано і в напрямі правового забезпечення і технічного регулювання в контексті реалізації принципу єдності судової системи в інформаційному просторі, створення єдиного інформаційного простору судової системи, інтегрування в інформаційний простір всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування України.

2.3. Забезпечення захисту інформації, що використовується в діяльності судів

Цілісність системи захисту інформації, що використовується в діяльності судів, передусім зумовлена наявністю єдиної мети її функціонування, сутність якої полягає в забезпеченні безпеки інформації (інформаційних ресурсів), засобів інформатизації (інформаційних систем, інформаційних технологій, засобів зв'язку і комунікації тощо) та захисту інтересів учасників відповідних інформаційних відносин у системі судоустрою.

Система захисту інформаційних ресурсів передбачає встановлення єдиного порядку віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом. Закономірність цілісної системи захисту інформації з обмеженим доступом передбачає встановлення певних відносин, пов'язаних із застосуванням механізмів обмеження доступу та забезпеченням режиму секретності (конфіденційності) інформації з обмеженим доступом.

Відповідно до Закону України «Про державну таємницю» **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]** режим секретності – це встановлений згідно з вимогами цього Закону та інших виданих відповідно до нього нормативно-правових актів єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці. Цей порядок є обов'язковим для виконання в усіх органах влади, управління, на підприємствах, в установах і організаціях, діяльність яких пов'язана з державною таємницею.

Чинне законодавство України як важливий напрям державної інформаційної політики проголошує «створення загальної системи охорони інформації» та встановлює, що в суспільстві і державі існує інформація з обмеженим доступом, до якої належать державна таємниця, інші передбачені законодавством таємниці та конфіденційна інформація; тобто даний Закон встановлює об'єкт управління, яким є інформація з обмеженим доступом. Однак у загальній системі захисту інформаційних ресурсів можна вести мову про цілісність системи охорони стосовно інформації, віднесеної до державної таємниці, та про вдосконалення цієї системи в правовому та організаційному плані. Щодо інших видів таємниць та конфіденційної інформації цілісна система захисту та управління вказаними процесами не сформована. Відсутні важливі елементи, пов'язані з критеріями і процедурами віднесення інформації до категорії «інших, передбачених законодавством таємниць» та конфіденційної інформації, визначено лише окремі фрагменти механізмів обмеження доступу до вказаних видів інформації та забезпечення режиму конфіденційності; не повністю сформовано систему цивільно-правових, адміністративних і кримінальних

санкцій, спрямованих на захист інтересів учасників інформаційних процесів, діяльність яких пов'язана з інформацією з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці, власниками якої є відповідні суб'єкти інформаційної діяльності [56, с. 63].

Проблеми забезпечення захисту інформації, що використовується в діяльності судів, та застосування обмежень щодо її обігу можна цілком справедливо вважати одним із пріоритетних напрямків інформаційної безпеки судової діяльності.

Основою правового регулювання захисту та обмеження доступу до інформації є норми ч. 2 ст. 32 Конституції України, згідно з якими не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, а також норми ч. 3 ст. 34 Конституції України, якими передбачено можливість обмеження свободи інформації на основі закону в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Зазначені конституційні норми, з одного боку, надають фізичним особам право вимагати захисту особистої інформації та обмежують втручання державних органів і третіх осіб у дану сферу, а з іншого – передбачають компетенцію держави та її органів щодо регулювання та обмеження обігу інформації й застосування заходів щодо примусового виконання цих обмежень.

Інформація, яка є власністю держави, або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, повинна оброблятися в системі із застосуванням комплексної системи захисту інформації (взаємопов'язаної сукупності організаційних та інженерно-

технічних заходів, засобів і методів захисту інформації) з підтвердженою відповідністю. Підтвердження відповідності здійснюється за результатами державної експертизи в порядку, встановленому законодавством.

Комплексна система захисту інформації поєднує наступні заходи:

1) законодавчі – використання законодавчих актів, що регламентують права і обов’язки фізичних і юридичних осіб, а також держави в галузі захисту інформації;

2) морально-етичні – створення і підтримка на об’єкті такої моральної атмосфери, в якій порушення регламентованих правил поведінки більшістю співробітників оцінювалося б різко негативно;

3) фізичні – створення фізичних перешкод для доступу сторонніх осіб до інформації, що охороняється;

4) адміністративні – організація відповідного режиму секретності, пропускового і внутрішнього режиму;

5) технічні – використання електронних та інших пристроїв для захисту інформації;

6) криптографічні – використання шифрування і кодування для приховання інформації, що обробляється і передається, від несанкціонованого доступу;

7) програмні – використання програмних засобів розмежування доступу [47, с. 258–266].

Для створення комплексної системи захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, використовуються засоби захисту інформації, які мають сертифікат відповідності або позитивний експертний висновок за результатами державної експертизи у сфері технічного та/або криптографічного захисту інформації. Підтвердження відповідності та проведення державної експертизи вказаних засобів здійснюються в порядку, встановленому законодавством.

З метою виконання заходів щодо запровадження КСЗІ в територіальних управліннях ДСА України, місцевих та апеляційних судах, а також відповідно до Плану заходів комплексної системи захисту інформації інформаційно-телекомунікаційної системи судів, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 21 жовтня 2011 р. № 156 (далі – План заходів), фахівцями державного підприємства «Інформаційні судові системи» розроблені та погоджені з адміністрацією Держспецзв’язку України технічні завдання на створення комплексних систем захисту інформації типових об’єктів Єдиної судової інформаційної системи (центр обробки даних та інформаційно-телекомунікаційні системи двох типів).

На даний час проводиться підготовча робота щодо розроблення технічно-робочих проектів КСЗІ для зазначених об’єктів Єдиної судової інформаційної системи.

Для забезпечення захисту центральної бази даних ЄСІС відповідно до вимог нормативних документів системи технічного захисту інформації будується серверне приміщення центру оброблення даних ЄСІС. До складу обладнання СП включені необхідні системи забезпечення безперебійного функціонування та обмеження доступу. Для захисту інформації від витoku каналами побічних електромагнітних випромінювань і наведень, а також від порушення її цілісності й доступності в результаті впливу зовнішніх електромагнітних випромінювань, виконано екранування СП. Після завершення робіт буде проведено атестацію СП на відповідність вимогам нормативних документів системи технічного захисту України.

З метою створення комплексу технічних засобів захисту інформації ЄСІС проведені тестування програмного продукту *DeviceLock Endpoint DLP Suite* для визначення можливості подальшого використання як технічного засобу захисту інформації. За результатами тестування рекомендовано використовувати зазначений програмний продукт у складі КСЗІ в частині контролю дій користувачів ЄСІС.

Для організації криптографічного захисту інформації ЄСІС, що передається відкритими каналами загального користування, здійснюються заходи стосовно проведення тестування засобів криптографічного захисту ПКЗ та ПГК «Пелена» (розробник ТОВ «Трител»).

Захист інформації інформаційних систем ЄСІС планується здійснювати через створення сукупності КСЗІ центру оброблення даних, КСЗІ місцевих та апеляційних судів та КСЗІ відповідного web-ресурсу з урахуванням вимог НД ТЗІ 3.7-003-2005 «Порядок проведення робіт із створення комплексної системи захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційній системі» та інших нормативних документів системи технічного захисту [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Про спроби та/або факти несанкціонованих дій у системі щодо інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, власник системи повідомляє відповідно спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації або підпорядкований йому регіональний орган [68]. До ознак порушень технічного захисту інформації можна віднести:

1) ознаки порушень першої категорії:

– установлення факту циркуляції інформації з обмеженим доступом на об'єктах інформаційної діяльності, в інформаційних або інформаційно-телекомунікаційних системах за умов підтвердження інструментально-розрахунковими методами наявності технічного каналу поширення інформації з обмеженим доступом;

– установлення факту оброблення інформації з обмеженим доступом в інформаційних або інформаційно-телекомунікаційних системах, які мають вихід незахищеними каналами зв'язку за межі контрольованої зони, за умов відсутності атестата відповідності на комплексну систему захисту інформації;

– установлення факту оброблення інформації з обмеженим доступом в інформаційних або інформаційно-телекомунікаційних системах, які не мають виходу за межі контрольованої зони, за умов доступу до її інформаційних ресурсів користувачів, які мають різні повноваження (права доступу до інформації), та відсутності атестата відповідності на комплексну систему захисту інформації;

– установлення факту несанкціонованого доступу користувачів інформаційних, телекомунікаційних або інформаційно-телекомунікаційних систем до інформації з обмеженим доступом шляхом порушення встановлених правил розмежування доступу або подолання заходів захисту;

2) ознаки порушень другої категорії:

– установлення факту циркуляції інформації з обмеженим доступом на об'єктах інформаційної діяльності, в інформаційних або інформаційно-телекомунікаційних системах за умов відсутності підтвердження інструментально-розрахунковими методами відповідності комплексу ТЗІ нормам та вимогам з ТЗІ;

– установлення факту оброблення інформації з обмеженим доступом в інформаційних або інформаційно-телекомунікаційних системах, які не мають виходу за межі контрольованої зони, за умов відсутності атестата відповідності на комплексну систему захисту інформації.

Невиконання вимог нормативно-правових актів щодо впровадження організаційних заходів з ТЗІ, а також інших норм та вимог у сфері захисту інформації, які не призводять до порушень першої або другої категорії, кваліфікується як порушення третьої категорії [64].

З огляду на необхідність застосування сучасних технологій при автоматизованому обробленні інформації про особу, а також виникнення загрози для конкретної людини стосовно витоку та несанкціонованого використання персональних даних сьогодні в Україні відбувається процес удосконалення законодавчої бази в даній сфері.

Зразком правового вирішення проблеми захисту персональних даних стала Конвенція 1981 р. Ради Європи № 108 «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних». Зазначена Конвенція є першим міжнародним документом про взаємні права та обов'язки, що містить загальноєвропейські стандарти регулювання суспільних відносин у сфері захисту персональних даних. Україна ще у 2005 р. підписала дану Конвенцію, але до цього часу вона не була ратифікована. Важливо зазначити те, що ратифікація даної Конвенції насамперед сприятиме координації дій України з іншими державами у сфері захисту персональних даних, оскільки метою Конвенції є забезпечення на територіях договірних сторін права кожної особи, незалежно від її громадянства та місця проживання, на недоторканність приватного життя у зв'язку з обробленням персональних даних.

Ще одним важливим кроком з удосконалення законодавства у сфері захисту персональних даних стало прийняття Закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI.

Обмеження доступу до персональних даних може бути здійснене шляхом використання двох основних механізмів: обмеження доступу з використанням автентифікації користувачів та обмеження доступу, що базується на шифруванні інформації з обмеженим доступом. Слід зазначити, що механізм, який використовує шифрування даних, належить до компетенції спеціально уповноваженого в даній сфері органу.

Стосовно механізму обмеження доступу з використанням автентифікації, то в ньому можна виділити кілька технологій: автентифікацію користувача за допомогою паролів та автентифікацію засобами електронного цифрового підпису. На сьогодні в Україні використовуються обидві технології. Зауваимо, що з огляду на поширення та активним розвитком національної інфраструктури електронного цифрового підпису, на наш погляд, доцільно активніше використовувати

саме таку технологію. У зв'язку з цим відбувається активне вдосконалення функціонування національної системи електронного цифрового підпису.

На виконання завдань Національної програми інформатизації у межах виконання проекту «Забезпечити антивірусний захист державних інформаційних ресурсів» створено Центр антивірусного захисту інформації (ЦАЗІ). Одним із основних завдань ЦАЗІ є впровадження єдиної технологічної політики щодо антивірусного захисту інформації в ІТС органів державної влади, а також централізованого забезпечення їх антивірусними програмними продуктами, сертифікованими у встановленому законодавством України порядку.

Сьогодні до бази антивірусного програмного забезпечення ЦАЗІ з використанням мережі Інтернет підключено 66 адміністраторів безпеки ІТС органів державної влади.

Також із використанням ресурсів ЦАЗІ проводяться державні експертизи антивірусних програмних засобів для визначення можливості їх застосування в Україні та експрес-експертизи антивірусних оновлень до них.

З метою проведення оцінювання стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах відповідно до затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2005 р. № 688 Положення утворено Реєстр інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління. Забезпечення функціонування цього Реєстру покладено на Департамент безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем.

Реалізація вимог Положення створює передумови для:

- запровадження єдиної системи обліку відомостей про ІТС органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління;

- проведення аналізу стану захисту державних електронних інформаційних ресурсів в ІТС;

- надання методичної допомоги й координування діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, пов'язаної із захистом державних електронних інформаційних ресурсів в ІТС.

З метою оптимізації дій щодо недопущення реалізації загроз інформаційним ресурсам держави необхідно здійснювати проведення оцінювання (аудиту) стану захищеності державних інформаційних ресурсів в ІТС, зокрема тих, що мають доступ до мережі Інтернет.

Подальшим кроком у напрямку організації та здійснення оцінювання стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах має стати розроблення та видання відповідних нормативно-правових актів та нормативних документів, які б, з урахуванням міжнародного досвіду, дозволили оптимізувати вироблення єдиних критеріїв та порядку такого оцінювання.

На сьогодні з метою вжиття упереджувальних заходів та розвитку методології запобігання порушенню цілісності, доступності та конфіденційності державних інформаційних ресурсів здійснюються заходи, спрямовані на підготовку до ліквідації наслідків несанкціонованих дій, що порушили безперебійне функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем органів державної влади, поширюється інформація щодо наявних та ймовірних загроз, інструментів і засобів забезпечення безпеки інформації тощо.

В адміністрації Держспецзв'язку функціонує підрозділ, діяльність якого спрямована саме на вирішення таких завдань. Надання в майбутньому відповідних повноважень та реєстрація встановленим порядком українського аналога CSIRT (*Computer Security Incident Response Teams* – структури швидкого реагування на інциденти, що загрожують безпеці інформаційних ресурсів) сприятиме ефективній реалізації державної політики у сфері захисту державних інформаційних ресурсів в ІТС та

підвищенню загального стану захисту національного інформаційного простору [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

У зв'язку із значною кількістю об'єктів інформаційної діяльності ЄСІС створення комплексної системи захисту інформації Єдиної судової інформаційної системи потребує додаткового фінансування, спрямованого на закупівлю засобів криптографічного захисту інформації, типізацію та оновлення серверного й телекомунікаційного обладнання.

З огляду на викладене, пропонується серед основних заходів захисту інформації, що використовується в діяльності судів, виокремити:

- документальне оформлення переліку відомостей з обмеженим доступу, зокрема з урахуванням відомчої і галузевої специфіки таких відомостей;

- реалізація дозвільної системи допуску виконавців (користувачів, обслуговуючого персоналу) до інформації і пов'язаних із її використанням робіт, документів;

- обмеження доступу персоналу і сторонніх осіб до приміщень, де розміщується комунікаційне устаткування, а також зберігаються носії інформації;

- розмежування доступу користувачів та обслуговуючого персоналу до інформаційних ресурсів, програмних засобів обробки (передачі) і захисту інформації;

- реєстрація дій користувачів автоматизованих систем та обслуговуючого персоналу, контроль несанкціонованого доступу й дій користувачів, обслуговуючого персоналу і сторонніх осіб;

- облік і надійне зберігання паперових і машинописних носіїв конфіденційної, таємної та службової інформації, запобігання розкраданню, підміні і знищенню такої інформації;

- використання сертифікованих відповідно до вимог безпеки інформації спеціальних захисних знаків, що створюються на основі фізико-

хімічних технологій для контролю доступу до об'єктів захисту і для захисту документів від підроблення;

- резервування технічних засобів, дублювання масивів і носіїв інформації;

- використання сертифікованих серійно-технічних засобів оброблення, передачі і зберігання інформації;

- використання технічних засобів, що відповідають вимогам стандартів з електромагнітної сумісності;

- використання сертифікованих засобів захисту інформації;

- розміщення дисплеїв та інших засобів відображення інформації у спосіб, що виключає її несанкціонований перегляд;

- організація фізичного захисту приміщень і власне технічних засобів охорони, що запобігають або істотно ускладнюють проникнення в будівлі, приміщення сторонніх осіб, розкрадання документів і носіїв інформації, самих засобів інформації;

- запобігання впровадженню в АС програм-вірусів, програмних закладок.

Засоби захисту від несанкціонованого доступу до ЄСІС повинні забезпечувати:

- індивідуальну ідентифікацію та аутентифікацію користувачів (зокрема привілейованих) при спробах доступу до ресурсів ЄСІС;

- контрольований, централізований керований доступ користувачів до ресурсів ЄСІС відповідно до умов розмежування доступу;

- централізований облік і контроль профілів користувачів ЄСІС;

- формування реакції на спроби несанкціонованого доступу;

- реєстрацію і протоколювання звернень (вдалих та невдалих) до ресурсів ЄСІС.

Засоби криптографічного захисту даних і контролю цілісності і достовірності електронних документів повинні забезпечувати:

- формування і перевірку електронного цифрового підпису, електронних документів, що циркулюють у ЄСІС. Для формування і перевірки електронного цифрового підпису повинні враховуватися вимоги ГОСТ 28147-89, ГОСТ 34.310-95, ГОСТ 34.311-95;

- можливість формування і перевірки електронного цифрового підпису як окремими посадовцями, так і групою підписантів відповідно до умов формування електронних документів;

- шифрування інформації на мережевому рівні з урахуванням вимог ГОСТ 28147-89;

- можливість використання сертифікатів відкритих ключів.

В інформаційних системах судів повинна бути реалізована комплексна система антивірусного захисту, що забезпечує:

- постійний антивірусний контроль програмно-технічного середовища комплексу засобів автоматизації всіх рівнів системи;

- захист програмно-технічного середовища автоматизованих робочих місць комплексу засобів автоматизації всіх рівнів системи від зараження комп'ютерними вірусами при використанні зовнішніх носіїв інформації;

- захист локальної обчислювальної мережі комплексу засобів автоматизації від зараження комп'ютерними вірусами;

- можливість централізованого оновлення вірусних баз та антивірусних програм на робочій станції локальної обчислювальної мережі з автоматизованих робочих місць диспетчера антивірусного захисту;

- можливість протоколювання подій антивірусної безпеки на робочих станціях локальної обчислювальної мережі, оброблення протоколів і виведення результатів оброблення на автоматизоване робоче місце диспетчера антивірусного захисту;

- можливість централізованого установлення антивірусних засобів на робочих станціях локальної обчислювальної мережі з автоматизованих робочих місць диспетчера антивірусного захисту.

З цією метою запропоновано вжити низку заходів:

- розробити цільові програми з досягнення і вдосконалення рівня захисту судових органів;
- прогнозування, виявлення й оцінювання джерел загроз інформаційній безпеці;
- розроблення пропозицій з удосконалення нормативно-правової бази охорони і захисту судих органів;
- вживання заходів з охорони і захисту інформації обмеженого доступу в цілому;
- здійснення аудиту (підтвердження) рівня захисту інформаційних об'єктів судової системи з урахуванням вдосконалення організації, форм, а також методів і засобів запобігання, відбиття й нейтралізації загроз небезпечних чинників. Таким чином, для реалізації захисту інформаційних ресурсів судів має буде створена єдина система адміністративно-правових, організаційно-технічних і охоронних заходів, яка дозволить забезпечувати стійке функціонування судової системи.

Для проведення єдиної технічної політики, організації та координації роботи із захисту інформації доцільно створити відділи комп'ютерного і програмного забезпечення та інформаційної безпеки. До складу такого підрозділу повинні входити:

- керівник підрозділу (розроблення політики безпеки, координація дій всіх фахівців, що займаються технологічними та організаційними питаннями захисту інформації в автоматизованих системах, перспективи розвитку системи безпеки);
- фахівець із технічного захисту інформації (впровадження і супровід програмно-технічних засобів, використовуваних для захисту інформаційно-обчислювальної системи);
- фахівець, що займається роботою з інформацією, віднесеною до інформації, що становить державну таємницю.

Необхідність створення вказаного підрозділу визначається тим, що інформаційні системи розвиваються, з'являються нові загрози, створюються

нові засоби захисту. Розвиток системи безпеки повинен бути керованим, і не тільки кількісним, але і якісним.

Ми вважаємо, що необхідно посилити систему організаційних заходів із захисту інформаційних ресурсів, що включає проведення наступних заходів:

- переглядати формалізацію посадових обов’язків фахівців, не рідше ніж один раз на рік визначати найризикованіші точки несанкціонованого знімання інформації, організовувати роботу фахівців таким чином, щоб максимально виключити загрози інформації;

- встановити різальний апарат (шредер) у підрозділах для обмеження виходу вже не потрібних документів і паперів за межі судів;

- уникати тимчасових співробітників і тим більше не довіряти їм доступ до великої кількості інформації;

- постійно проводити роз’яснювальну роботу з фахівцями з питань захисту інформації;

- обмежити доступ громадян до деяких зон і структурних підрозділів суду. З цією метою пропонуємо в суді організувати дві зони – зону відкритого доступу, куди слід включити зали судових засідань, допоміжні приміщення, що прилягають до них, господарські служби тощо, та зону обмеженого доступу (службову зону), яка охоплюватиме кабінети суддів, керівників суду, відділу судового діловодства і працівників апарату суду;

- посилити функції адміністрування ЄСІС і web-сервера, застосовувати спеціальні заходи і засоби захисту (засоби аутентифікації та ідентифікації, організація експлуатації програмних і технічних засобів захисту інформації від несанкціонованого доступу, створення резервних копій);

- виділити кошти для придбання програмних засобів захисту інформації для судів (для шифрування інформаційних потоків, що передаються відкритими каналами зв’язку, електронні замки для комп’ютерів, на яких здійснюються введення первинних звітів).

Вважаємо за необхідне передбачити виділення коштів для проведення атестації об'єктів інформатизації (приміщення для оброблення інформації, віднесеної до державної таємниці, серверної кімнати).

Забезпечення необхідного рівня безпеки інформаційних систем стає невід'ємною складовою частиною сучасного життя будь-якої установи. Завдання забезпечення безпеки інформаційних ресурсів дуже важливе, від правильності його вирішення залежить життєдіяльність будь-якої організації, і вирішувати вказане завдання слід на базі сучасної єдиної комплексної системи безпеки.

Програмно-апаратні засоби захисту інформації реалізують і контролюють виконання загальної стратегії забезпечення інформаційної безпеки, підтримують організаційні заходи захисту [40, с. 122–128].

Система інформаційного забезпечення повинна мати три контури доступу:

- загальний – доступ до загальнодоступної судової інформації, у тому числі для зовнішніх користувачів;
- відомчий – доступ для працівників суду та ДСА до службової інформації, що не потребує спеціального захисту;
- закритий – доступ суворо визначеним особам до закритої інформації (містить державну та військову таємницю тощо). Закритий контур не має фізичного зв'язку з відомчим рівнем та виконується згідно з вимогами КСЗІ.

Аналіз працездатності системи захисту в судах свідчить, що суттєвий вплив на стан захищеності інформаційної системи здійснює:

- адміністративна та організаційна політика;
- правильна організація роботи служб безпеки і питання контролю;
- чіткий зв'язок між наявністю і дотриманням політики безпеки в організації і ефективністю заходів, що реалізуються;
- проведення щорічної ревізії;
- постійна підтримка системи безпеки як шляхом оновлення технічних засобів, так і за допомогою проведення роз'яснювальних бесід із

користувачами, щоб система безпеки була адекватна існуючим загрозам і ризикам.

Необхідність удосконалення законодавства, розвитку та уніфікації програмного забезпечення залишаються одними з основних проблем забезпечення інформаційної безпеки судів. Доопрацювання потребують багато правових механізмів, включаючи норми, що регулюють не тільки відповідальність за правопорушення, але й систему ліцензування та сертифікації, використання зарубіжних програмних і апаратних засобів.

Висновки до розділу 2

1. Правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів засноване на інформаційних правових нормах, що містяться в різних нормативних актах, покликаних упорядкувати суспільні відносини, які виникають у даній сфері. Названі нормативні акти запропоновано поділити на такі групи:

- нормативно-правові акти, які встановлюють правовий статус суб'єктів інформаційного забезпечення діяльності судів;
- нормативно-правові акти, які регулюють інформаційно-аналітичний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів;
- нормативно-правові акти, які регулюють інформаційно-технічний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів;
- нормативно-правові акти, які регулюють інформаційно-комунікативний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів.

На нашу думку, першим і системоутворюючим нормативним актом у досліджуваній сфері є Закон України «Про судоустрій і статус судів».

2. Обґрунтовано необхідність інтеграції технологій діловодства в єдиний процес, що не тільки підвищить рівень організації праці робітників судів, а й прискорить розгляд справ у суді на будь-якій стадії процесу, збільшить обсяг часу для аналізу справ, надасть можливість більш повного

та оперативного оброблення статистичних даних, забезпечить ефективний пошук інформації, її надійність і конфіденційність, а також створить передумови для вдосконалення контролю керівництва за діяльністю підлеглих підрозділів і суддів та своєчасного поширення судової практики, пов'язаної насамперед із постійними змінами норм процесуального і матеріального права.

3. Забезпечувати інформаційну й технологічну підтримку судочинства необхідно на принципах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства і держави у вільному обміні інформацією та необхідними обмеженнями на розповсюдження інформації.

4. Організаційно-методичні аспекти інформаційного забезпечення судів включають функціональні підсистеми, що забезпечують діяльність суду:

- загальну підсистему (судове діловодство та документообіг; судова статистика; планування та розподіл судових справ; кадри; аналітика; законодавство та право; матеріально-технічне забезпечення; протоколювання та звукозапис судового процесу; відеоконференцзв'язок; судова практика; довідникова підсистема; фінансовий блок);

- підсистему взаємодії з громадськістю (Інтернет-портал; Державний реєстр судових рішень; звернення громадян; інформаційний кіоск);

- забезпечувальні й технологічні підсистеми (адміністрування підсистем; інформаційне забезпечення; комплексна система захисту інформації; зв'язок та передача інформації; забезпечення експлуатації та обслуговування; навчання кадрів).

5. Через неможливість органів судової влади самотійно здійснювати всі заходи щодо інформаційного забезпечення (адже вони не можуть прямо вирішувати питання розподілу коштів Державного бюджету України як на етапі його затвердження, так і в процесі його виконання) розглядати інституційну складову інформаційного забезпечення діяльності судів необхідно у взаємозв'язку повноважень органів різних гілок влади для

досягнення єдиної мети – створення умов для якісного, неупередженого, своєчасного відправлення правосуддя відповідно до вимог законодавства України, в тому числі шляхом належного інформаційного забезпечення. Основним органом, який здійснює інформаційне забезпечення діяльності судів, названо Державну судову адміністрацію України.

6. Цілісність системи захисту інформації, що використовується в діяльності судів, зумовлена наявністю єдиної мети її функціонування, сутність якої полягає в забезпеченні безпеки інформації (інформаційних ресурсів), засобів інформатизації (інформаційних систем, інформаційних технологій, засобів зв'язку й комунікації тощо) та захисту інтересів учасників відповідних інформаційних відносин у системі судоустрою.

7. Комплексна система захисту інформації, що використовується в діяльності судів, поєднує наступні заходи:

- законодавчі – використання законодавчих актів, що регламентують права та обов'язки фізичних і юридичних осіб, а також держави в галузі захисту інформації;

- морально-етичні – створення і підтримка на об'єкті такої моральної атмосфери, в якій порушення регламентованих правил поведінки більшістю співробітників оцінювалося б різко негативно;

- фізичні – створення фізичних перешкод для доступу сторонніх осіб до інформації, що охороняється;

- адміністративні – організація відповідного режиму секретності, пропускнуго і внутрішнього режиму;

- технічні – використання електронних та інших пристроїв для захисту інформації;

- криптографічні – використання шифрування і кодування для приховання інформації, що обробляється й передається, від несанкціонованого доступу;

- програмні – використання програмних засобів розмежування доступу.

9.3 метою покращення захисту інформації, що використовується в діяльності судів, запропоновано проведення наступних заходів:

- переглядати формалізацію посадових обов'язків фахівців, не рідше ніж один раз на рік визначати найризикованіші точки несанкціонованого знімання інформації та організовувати роботу фахівців таким чином, щоб максимально виключити загрози інформації;

- встановити різальний апарат (шредер) у підрозділах для обмеження виходу вже не потрібних документів і паперів за межі судів;

- уникати тимчасових співробітників і тим більше не довіряти їм доступ до великої кількості інформації;

- постійно проводити роз'яснювальну роботу з фахівцями з питань захисту інформації;

- обмежити доступ громадян до деяких зон і структурних підрозділів суду. З цією метою пропонуємо в суді організувати дві зони – зону відкритого доступу, куди слід включити зали судових засідань, допоміжні приміщення, що прилягають до них, господарські служби тощо, та зону обмеженого доступу (службову зону), яка охоплюватиме кабінети суддів, керівників суду, відділу судового діловодства і працівників апарату суду.

ВИСНОВКИ

У роботі на основі аналізу чинного законодавства України і практики його реалізації, теоретичного осмислення численних наукових праць у різних галузях юриспруденції запропоновано нове вирішення наукового завдання, що виявляється у визначенні теоретичних основ інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні, встановлення механізму інформаційного забезпечення діяльності судів, визначення напрямів системного вдосконалення сфери інформаційного забезпечення судової діяльності з урахуванням існуючих потреб інформаційного суспільства та реалізації основних засад державної інформаційної політики. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вирішення зазначеного завдання. Основні з них такі:

1. Виникнення інформаційних правовідносин у судовій діяльності, як і будь-яких інших правовідносин, засноване на формально-юридичних передумовах, до яких належать норма права, право- та дієздатність відповідних суб'єктів, юридичний факт, які стосовно названих правовідносин мають свою специфіку.

Інформаційні правовідносини в системі судоустрою визначено як врегульовані правом і охоронювані державою суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва, збирання, отримання, зберігання, перетворення, пошуку, передавання, поширення, споживання інформації органами судової влади, а також функціонування інформаційної інфраструктури, учасники яких виступають носіями інформаційних прав і обов'язків.

2. Основою інформаційного забезпечення судів загальної юрисдикції є формування і використання інформації та інформаційних ресурсів. Інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Інформаційні

ресурси суду є складовою частиною інформаційних систем, під якими розуміють організаційно впорядковані сукупності документів (масивів документів) та інформаційних технологій, зокрема з використанням засобів обчислювальної техніки і зв'язку, що реалізують інформаційні процеси.

3. Інформаційне забезпечення діяльності судів – це інформаційна діяльність відповідних органів, що включає комплекс інформаційно-аналітичних, інформаційно-технічних та інформаційно-комунікативних заходів і створює надійні умови для ефективного використання судами інформації, інформаційних ресурсів та інформаційно-комунікаційних технологій в своїй діяльності, а також правове врегулювання даних процесів.

4. Інформаційне забезпечення судової діяльності та його складові охоплюють надходження, систему руху й перетворення інформації, включаючи класифікаційні переліки всіх даних, методи їх кодування, зберігання та передавання. Розроблення інформаційного забезпечення спрямоване на використання технічних засобів управління для надання необхідної інформації судам (суддям) з метою організації, по-перше, безперервного процесу збирання, опрацювання, зберігання й пошуку інформації, а також її передавання; по-друге, високої надійності та імовірності інформації відповідно до встановлених вимог щодо збирання та опрацювання.

5. Правові засади інформаційного забезпечення діяльності судів визначено як комплекс юридичних засобів, зокрема правових норм, за допомогою яких держава визначає права та обов'язки органів, що його здійснюють, а також порядок їх реалізації. Досліджені нормативні акти запропоновано поділити на такі групи:

- нормативно-правові акти, які встановлюють правовий статус суб'єктів інформаційного забезпечення діяльності судів;

- нормативно-правові акти, які регулюють інформаційно-аналітичний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів;

– нормативно-правові акти, які регулюють інформаційно-технічний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів;

– нормативно-правові акти, які регулюють інформаційно-комунікативний напрямок інформаційного забезпечення діяльності судів.

Першим і системоутворюючим нормативним актом у досліджуваній сфері є Закон України «Про судоустрій і статус суддів».

6. Інтеграція технологій діловодства в єдиний процес покликана підвищити рівень організації праці робітників судів, прискорити розгляд справ у суді на будь-якій стадії процесу, збільшити обсяг часу для аналізу справ, надати можливість більш повного та оперативного оброблення статистичних даних, забезпечити ефективний пошук інформації, її надійність і конфіденційність, а також створити передумови для вдосконалення контролю керівництва за діяльністю підлеглих підрозділів і суддів та своєчасного поширення судової практики, пов'язаної насамперед із постійними змінами норм процесуального і матеріального права.

7. Організаційно-методичні аспекти інформаційного забезпечення судів включають функціональні підсистеми, що забезпечують діяльність суду:

– загальну підсистему (судове діловодство та документообіг; судова статистика; планування та розподіл судових справ; кадри; аналітика; законодавство та право; матеріально-технічне забезпечення; протоколювання та звукозапис судового процесу; відеоконференцзв'язок; судова практика; довідникова підсистема; фінансовий блок);

– підсистему взаємодії з громадськістю (Інтернет-портал; Державний реєстр судових рішень; звернення громадян; інформаційний кіоск);

– забезпечувальні й технологічні підсистеми (адміністрування підсистем; інформаційне забезпечення; комплексна система захисту інформації; зв'язок та передача інформації; забезпечення експлуатації та обслуговування; навчання кадрів).

8. Через неможливість органів судової влади самостійно здійснювати всі заходи щодо інформаційного забезпечення (адже вони не можуть прямо вирішувати питання розподілу коштів Державного бюджету України як на етапі його затвердження, так і в процесі його виконання), розглядати інституційну складову інформаційного забезпечення діяльності судів необхідно у взаємозв'язку повноважень органів різних гілок влади для досягнення єдиної мети – створення умов для якісного, неупередженого, своєчасного відправлення правосуддя відповідно до вимог законодавства України, в тому числі шляхом належного інформаційного забезпечення. Основним органом, який здійснює інформаційне забезпечення діяльності судів, названо Державну судову адміністрацію України.

9. Цілісність системи захисту інформації, що використовується в діяльності судів, зумовлена наявністю єдиної мети її функціонування, сутність якої полягає в забезпеченні безпеки інформації (інформаційних ресурсів), засобів інформатизації (інформаційних систем, інформаційних технологій, засобів зв'язку і комунікації тощо) та захисту інтересів учасників відповідних інформаційних відносин у системі судоустрою.

10. З метою покращення захисту інформації, що використовується в діяльності судів, запропоновано проведення наступних заходів:

- переглядати формалізацію посадових обов'язків фахівців, не рідше ніж один раз на рік визначати найризикованіші точки несанкціонованого знімання інформації та організовувати роботу фахівців таким чином, щоб максимально виключити загрози інформації;
- встановити різальний апарат (шредер) у підрозділах для обмеження виходу вже не потрібних документів і паперів за межі судів;
- уникати тимчасових співробітників і тим більше не довіряти їм доступ до великої кількості інформації;
- постійно проводити роз'яснювальну роботу з фахівцями з питань захисту інформації;

– обмежити доступ громадян до деяких зон і структурних підрозділів суду. З цією метою в суді запропоновано організувати дві зони – зону відкритого доступу, куди слід включити зали судових засідань, допоміжні приміщення, що прилягають до них, господарські служби тощо, та зону обмеженого доступу (службову зону), яка охоплюватиме кабінети суддів, керівників суду, відділу судового діловодства і працівників апарату суду.

11. Аналіз зарубіжного досвіду правового врегулювання інформаційного забезпечення судової діяльності надає можливість виділити низку позитивних моментів, які можуть бути застосовні для вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності судів в Україні: удосконалення відеоконференцзв'язку, системи «Електронний суд» тощо.

На основі синтезу відповідних положень щодо досвіду інших країн світу в правовому регулюванні інформаційного забезпечення діяльності судів пропонується в Україні: 1) використовувати електронні ресурси для подання позовної заяви до суду; 2) започаткувати проведення різних програм і заходів, спрямованих на підвищення грамотності населення та їх обізнаності із наявними можливостями судової системи; 3) удосконалити систему відеоконференцзв'язку; 4) активізувати діяльність електронного суду; 5) ініціювати закріплення в процесуальному законодавстві порядку проведення судового засідання з використанням відеоконференцзв'язку тощо.

12. Удосконалювати інформаційне забезпечення діяльності судів необхідно комплексно, з урахуванням усіх чинників інформаційного забезпечення: фактичного (інформаційно-аналітична, інформаційно-технічна та інформаційно-комунікативна складові) та юридичного аспектів. Зокрема, запропоновано:

– створити національну систему стандартів якості та ефективності роботи суду для належного оцінювання якості роботи суду і планування, що включатиме стандарти навантаження, своєчасність та ефективність

вирішення справ, норми поведінки працівників апарату суду, стандарти якості процесуальних документів тощо;

– розробити національні стандарти професійного навчання кандидатів на посаду судді, підвищення кваліфікації суддів та навчання працівників апаратів судів, врахувати їх під час розроблення та впровадження навчальних програм для суддів та працівників апаратів судів, системи оцінювання, вимог до викладачів тощо, зокрема під час запровадження спеціальної навчальної програми для керівників апаратів судів, навчальних програм щодо користування програмним забезпеченням, програм з етики тощо;

– забезпечити відповідність програмного забезпечення удосконаленим процедурам роботи з документами та забезпечити інтеграцію програмних продуктів, які використовуються в судовій системі;

– розробити План інформатизації судів, який визначав би, зокрема, принципи, стандарти, часові межі та бюджетні розрахунки, необхідні для функціонування єдиної судової інформаційної системи;

– удосконалити програмне забезпечення автоматизованої системи діловодства в судах та забезпечити системний контроль за її функціонуванням;

– забезпечити проведення належного випробування та пілотного тестування інновацій перед впровадженням нової системи;

– запровадити ефективне співробітництво між розробниками програмного забезпечення й користувачами для отримання та аналізу їх думки для подальшого вдосконалення системи;

– сприяти поширенню політики відмови від користування папером, включаючи розроблення сучасних електронних послуг користувачам судової системи та громадськості;

– стимулювати впровадження електронного правосуддя;

– розробити і впровадити національну концепцію комунікацій судової влади України, яка включатиме співробітництво зі ЗМІ, створення прес-

центру судової влади для забезпечення єдності й одноголосності судової влади, належного реагування як на внутрішні, так і на зовнішні інформаційні запити, а також інформування суспільства про потреби, проблеми і досягнення української судової влади;

- підтримувати відносини між судами і суспільством із метою підвищення правової культури суспільства та сприйняття роботи судів, при цьому налагоджувати співпрацю таким чином, щоб запобігати конфлікту інтересів та не перешкоджати здійсненню правосуддя; включаючи належне й ефективне співробітництво з громадськими організаціями, навчальними закладами;

- запровадити додаткові законодавчі гарантії фінансування судової системи, зокрема особливого порядку формування бюджету судової системи, який передбачав би внесення бюджетного запиту безпосередньо до профільного комітету Парламенту, посилення ролі органів суддівського самоврядування в бюджетному процесі;

- врегулювати на законодавчому рівні питання, які виникають у процесі застосування механізму електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, забезпечити захист інформації, що належить державі, та персональних даних відповідно до законодавства тощо;

- внести зміни до інструкцій з діловодства в суді;

- затвердити на законодавчому рівні Положення «Про проведення судових засідань з використанням системи відеоконференцзв'язку», у якому передбачити: порядок забезпечення участі в судовому засіданні шляхом використання системи відеоконференцзв'язку, для Суду, що розглядає справу; порядок забезпечення участі в судовому засіданні шляхом використання системи відеоконференцзв'язку, для Суду, що організовує відеоконференцзв'язок; використання систем відеоконференцзв'язку для представлення доказів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 2. Особлива частина / [ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова)]. – К. : Юрид. думка, 2005. – 624 с.
2. Запорожець М. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорожець Михайло Петрович. – Х., 2004. – 179 с.
3. Запорожець М. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорожець Михайло Петрович. – Х., 2004. – 20 с.
4. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования / Алексеев С. С. – М. : Статут, 1999. – 712 с.
5. Алексеев С. С. Теория права / Алексеев С. С. – М. : БЕК, 1994. – 224 с.
6. Аналітична довідка про результати ведення електронного діловодства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/tu22/news/14879>.
7. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / І. В. Арістова ; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 368 с.
8. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : курс лекций / Г. В. Атаманчук. – М. : Омега-Л, 2004. – 584 с.
9. Ахлибининский Б. В. Информация и система / Б. В. Ахлибининский. – Л. : Лениздат, 1969. – 211 с.
10. Балабанова Л. В. Информационное обеспечение обоснование управленческих решений в условиях маркетинговой ориентации предприятия : [монография] / Л. В. Балабанова, Т. И. Алачева. – Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2003. – 143 с.

11. Бачило И. Л. Информационное право : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов ; под ред. Б. Н. Топорнина. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 789 с.
12. Беляков К. И. Совершенствование информационного обеспечения расследования преступлений на базе АИЛС (автоматизированных информационно-логических систем) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Беляков Константин Иванович. – К., 1993. – 160 с.
13. Беляков К. І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Беляков Костянтин Іванович. – К., 2009. – 419 с.
14. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія / В. В. Бірюков. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – 664 с.
15. Бондар С. О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Бондар Сергій Олександрович. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
17. Висновки моніторингу стану незалежності суддів в Україні – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uajudges.org.ua/wp-content/uploads/2012/03/Visnovki-Monitoringu1.pdf>.
18. Віртуальна професійна спільнота для працівників апаратів українських судів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/34367777721/1235466956/>
19. Вісник Вищого адміністративного суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vasu.gov.ua/ua/science.html?_m=publications&_t=rec&id=858.
20. Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/ua/about/visnik-vishoi-kvalifikatsiynoi-komisii-suddiv-ukraini>.

21. Вісник Вищої ради правосуддя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vru.gov.ua>.
22. Вісник господарського судочинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vgsu.arbitr.gov.ua/pages/21>.
23. Вісник ДСА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/dsa/visnikdsda>.
24. Вісник Конституційного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/article/165010>.
25. Глущенко Ю. М. Правотворча діяльність місцевих державних адміністрацій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Глущенко Юлія Миколаївна. – К., 2010. – 220 с.
26. Годин В. В. Информационное обеспечение управленческой деятельности / В. В. Годин, И. К. Корнеев. – М. : Высш. шк. ; Мастерство, 2001. – 240 с.
27. Голова Державної судової адміністрації України Руслан Кирилюк дав інтерв'ю телеканалу 1+1, зокрема програмі «ТСН Тиждень» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/13914>.
28. ГОСТ 6.10.4-84 Унифицированные системы документации. Придание юридической силы документам на машинном носителе машинограмме, создаваемым средствами вычислительной техники. Основные положения: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://normativ.com.ua/types/tdoc16794.php>.
29. Гохберг Г. С. Информационные технологии / Гохберг Г. С., Зафиевский А. В., Короткин А. А. – 3-е изд., стер. – М. : Академия, 2007. – 208 с.
30. Демкова М. Інформація як основа інформаційного суспільства: поняття та правове регулювання [Електронний ресурс] / Демкова Мар'яна, Фігель Марія. – Режим доступу: <http://pravo.org.ua/component/content/article/159-informlaw/theoryinfolaw/805->

information-as-the-basis-of-the-information-society-the-concept-and-regulation-ua.html.

31. Державна судова адміністрація України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/dsa>.

32. Державне підприємство «Інформаційні судові системи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wiki.ics.gov.ua/index.php/Головна_сторінка.

33. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади : навч. посіб. / [Н. Р. Нижник, С. Д. Дубенко, В. І. Мельниченко та ін.] ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 164 с.

34. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті : монографія / Дубас О. П. – К. : Генеза, 2004. – 207 с.

35. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: політологічний аналіз : автореф. дис. ... канд. політол. наук : 23.00.02 / Дубас Олексій Павлович. – К., 2004. – 20 с.

36. Електронна Україна замість України паперової : [інтерв'ю заст. голови Держ. служби спец. зв'язку та захисту інформації України П. Яцука] // Урядовий кур'єр. – 2010. – 24 верес. – № 177.

37. Єльцов В. О. Сутність інформаційного забезпечення діяльності судів [Електронний ресурс] / В. О. Єльцов // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 364–368. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10evozdc.pdf>.

38. Запорожець М. Система органів організаційного забезпечення діяльності судів України / М. Запорожець // Право України. – 2004. – № 2. – С. 72–75.

39. Про концептуальні підходи Ради суддів України до подальшого здійснення судово-правової реформи в Україні : заява Ради суддів України // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 6 (70). – С. 9–12.

40. Зимин В. М. Административно-правовая организация информационного обеспечения деятельности судов общей юрисдикции :

дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Зимин Виктор Матвеевич. – Хабаровск, 2004. – 182 с.

41. Зубець Г. Ми керуємось законом, і тільки законом / Зубець Г. // Юридичний журнал. – 2002. – № 4. – С. 13–15.

42. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики : монографія / Калюжний Р. А., Шамрай В. О., Гавловський В. Д. та ін. ; за ред. Р. А. Калюжного та В. О. Шамрая. – К. : АДПС України, 2002. – 296 с.

43. Інформаційне суспільство. Дефініції: людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція / [В. М. Брижко, А. А. Орехов, В. С. Цимбалюк та ін.] ; за ред. Р. А. Калюжного, М. Я. Швеця. – К. : Інтеграл, 2002. – 220 с.

44. Інформаційні системи і технології в юридичній діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubooks.com.ua/books/000166/inx42.php>.

45. Інформаційному суспільству України інформаційне законодавство (щодо питань реформування у сфері суспільних інформаційних відносин) / [Р. Калюжний, В. Гавловський, М. Гуцалюк та ін.] // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – 2001. – № 2. – С. 7–11.

46. Іщенко А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія / Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. – К. : НАВСУ, 2002. – 212 с.

47. Кирилюк Р. Правова природа відносин щодо організаційного забезпечення діяльності судів за участі Державної судової адміністрації України: проблемні питання визначення [Електронний ресурс] / Р. Кирилюк. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2735>.

48. Коліушко І. Незалежність судді – основа правосуддя! [Електронний ресурс] / І. Коліушко – Режим доступу: http://pravo.org.ua/show_doc.php?doc_id=63.

49. Константий О. Окремі проблеми становлення самостійної судової влади в Україні / Олександр Константий // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 10 (142). – С. 33–36.

50. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

51. Копылов В. А. О структуре и составе информационного законодательства / В. А. Копылов // Государство и право. – 1996. – № 6. – С. 101–110.

52. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Кормич Борис Анатолійович. – О., 2004. – 427 с.

53. Лисенко О. О. Правовий захист суспільства від шкідливої інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Лисенко Ольга Олександрівна. – Х., 2011. – 225 с.

54. Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації : навч. посіб. / А. І. Марущак. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.

55. Нисневич Ю. А. Информация и власть : [монография] / Ю. А. Нисневич ; худ. Н. Н. Пшенецкий. – М. : Мысль, 2000. – 176 с.

56. Олійник О. В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Олійник Олег Вікторович. – К., 2006. – 174 с.

57. Судова влада України: офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua>.

58. Офіційні видання Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/9F7C043F9C7220A9C2256C9200546D8E?OpenDocument&Start=1&Count=300>.

59. Палагін О. Єдина національна система інформатизації України / О. Палагін, В. Соловйов, В. Сенченко // Проблемы и перспективы инновационного развития экономики в контексте преодоления мирового финансового кризиса : материалы XIV междунар. науч.-практ. конф. по инновационной деятельности. – К. ; Сімф. ; Алушта, 2009. – С. 196–201.

60. Підпригорщук Я. В. Інформаційний простір України і проблема духовності суспільства / Я. В. Підпригорщук // Духовність як основа консолідації суспільства. – Т. 15. – 1999. – С. 575–581.

61. План заходів комплексної системи захисту інформації інформаційно-телекомунікаційної системи судів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/kszi.doc>.

62. Повний текст «Технічного завдання на ЄСІС» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/dsa/456/769005>.

63. Положення про автоматизовану систему документообігу суду [Електронний ресурс] : рішення Ради суддів України від 26 листоп. 2010 р. № 30. – Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/969076/Ppasds1>.

64. Положення про державний контроль за станом технічного захисту інформації [Електронний ресурс] : затв. наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 16 трав. 2007 р. № 87. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0785-07>.

65. Про доступ до публічної інформації : закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

66. Про електронний цифровий підпис : закон України від 22 квіт. 2003 р. № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.

67. Про електронні документи та електронний документообіг : закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.

68. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : закон України від 5 лип. 1994 р. № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286.

69. Про захист персональних даних : закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

70. Про інформацію : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

71. Про Національну програму інформатизації : закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27–28. – Ст. 181.

72. Про судоустрій і статус суддів : закон України Редакція від 15.12.2017, підстава 2147а-19 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545.

73. Проект Концепції формування та функціонування інформаційно-аналітичної системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=34783.

74. Проживальський О. П. Виступ / О. П. Проживальський, О. В. Нестеренко // Інформатизація та відкритість влади як засоби демократизації суспільства : матеріали круглого столу. – К. : Альтерпрес, 2003. – 160 с.

75. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень : монографія / О. М. Рубанець – К. : ПАРАПАН, 2006. – 420 с.

76. Соснін О. В. Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : монографія / О. В. Соснін. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.